

ANADOLU'DA ÖZGÜN BİR EKONOMİK AKTÖR TİPİ: HOMO KAYSERICUS¹

A UNIQUE ECONOMIC ACTOR TYPE IN ANATOLIA:
"HOMO KAYSERICUS"

Ercan GEÇGİN

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ercangcn@gmail.com

Öz

Kayseri, dünden bugüne, toplumsal ve tarihsel açıdan pek çok karakteristik özellikleri içinde en fazla ticaret kültürüyle öne çıkan bir kent olmuştur. Binlerce yıl öncesinden bugüne kök salan ticaret kültürü, Anadolu'nun diğer illeri ile kıyaslandığında Kayseri'yi özgün bir konuma getirmiştir. Toplumun genelindeki "Kayserili" imgesinin başat özelliği ekonomik alandaki girişkenliği ve başarısı ile ölçülmüştür. Coğrafi, tarihsel ve toplumsal etkileşimlerin bileşkesiyle meydana gelen ekonomik alandaki bu hüviyet, Simmel'in "nesnel kültür" kavramıyla açıklanmaya çalışılacaktır bu çalışmada. Yine Simmel'in "form- içerik" ilişkisinden hareketle para ekonomisinin formuna uygun özgün bir ticaret tipi olarak "Homo Kaysericus" kavramı geliştirilmeye çalışılacaktır. Kayseri'nin uzun tarihsel momentlerinde oluşan ticaret kültürü, nesnelleşmiş ve kendisine göre bir sistem ortaya çıkartarak ekonomik alandaki aktörlerin davranışlarını ve habituslarını belirleyerek bugüne kadar uzanmıştır. Ekonomik alandaki aktörler nesnel kültürün yapısı tarafından belirlenimleri olmakla birlikte aynı zamanda dönüştürücü birer eyleyen veya faildirler. Nesnel kültürün hem aktarıcısı hem de yeniden üretici aktörleridirler. Kayseri'nin ekonomik alandaki özgünlüğün taşıyıcısı olan aktörlerin ortaya çıkardığı kolektif eyleyici tipi bu çalışmada "Homo Kaysericus" olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede çalışmada, bazı somut nesnel kültür örüntü verilerinden hareket edilerek bu toplumsal tipin soyutlanışına ulaşılacak istenmiştir. Kayseri'de ticaretle uğraşan aktörlerle yapılan derinlemesine görüşmeler, gözlemler, Kayseri fıkraları gibi farklı nitelikteki metinlerden hareketle Homo Kaysericus'un izi sürülmeye çalışılmış; böylece Kayseri özelinde Anadolu'daki ekonomik alanın sosyolojik çerçevesine bir katkı sunulmak istenmiştir.

Abstract

Kayseri, from past to present, has become a city with its trade culture as well as its many social and historical characteristics. For thousands of years, rooted trade culture has provided a unique position for Kayseri compared with other Anatolian cities. The dominant feature of the image of "natives of Kayseri" in general has been measured with their successes and enterprises in the economic area. In this paper, this identity in the economic area occurring in combination with the geographical, historical and social interactions has been explained with the conception of Simmel's "objective culture". The concept of the "Homo Kaysericus" as a specific trade type has been developed according to money economy with the perspective of Simmel's "form-content" relation. The trade culture of Kayseri consisting of the long historical moments objectified and revealed a system according to itself by determining actors' behaviours and habitus in the economic area. The actors in the economic field have been identified by the objective culture, also they each are perpetrators and transformative for action. The actors are not only the carriers, but also re-producers. Collective actuator type revealed by the actors who are the carriers of the Kayseri's originality in the economic area has been called as the "Homo Kaysericus" in this research. In this sense, the aim of this paper is to reach an abstraction for this social type by starting some patterns of concrete objective culture. It has been traced the Homo-Kaysericus in the light of the different data such as in-depth interviews with the traders of Kayseri, the observations, the narratives of Kayseri. Thus, it has been provided a contribution to sociologic frame of economic area of Anatolia in the case of Kayseri.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 2 Mart 2018
Kabul edildiği tarih: 26 Mayıs 2018
Yayınlanma tarihi: 27 Haziran 2018

Article Info

Date submitted: 2 March 2018
Date accepted: 26 May 2018
Date published: 27 June 2018

Anahtar sözcükler

Homo Kaysericus; Nesnel Kültür;
Ekonomi Sosyolojisi; Kültürel
Aktarım; Kayseri

Keywords

Homo Kaysericus; Objective Culture;
Sociology of Economy; Cultural
Transmission; Kayseri

DOI: 10.33171/dtcjournal.2018.58.1.46

Giriş

Dünya ölçeğinde 1970'lerde başlayan makro boyuttaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler küreselleşme olgusunu var etmiş ve bu olgu Türkiye'de bölgesel ve yerel birtakım dinamikleri de tetiklemiştir. Ekonomik alanın küresel ölçekte yaşadığı krizden yeni bir evreye doğru gitmesi ve yatay ekonomik ilişkilerin

¹ Bu makale, "Anadolu'da Toplumsal Dönüşüm: Kayseri ve Aksaray Örneklerinde Karşılaştırmalı Sermaye Birikimi" (2015) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

meydana getirdiği yeni türden bütünleşmelerin esnek uzmanlaşma veya esnek birikim (Piore ve Sabel) gibi olgular, Türkiye'de de karşılığını bulmuştur. 24 Ocak 1980 yılında kapsamlı bir liberalleşme programının yürürlüğe girmesiyle Türkiye'de ihracata yönelen bir ekonomi ortaya çıkmıştır (Pamuk 265). 12 Eylül 1980 askeri darbesi bu yöndeki kararların neo-liberal politikalar doğrultusunda kararlı bir şekilde hayata geçirilmesinin ciddi bir adımı olmuştur (Boratav 74-75). Sosyal ve ekonomik ilişkilerin küresel düzeyde yeni bir etkileşim biçimine doğru kayması sürecinde “yerel”in dinamikleri de önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. 1980'lerden sonra önemli sosyolojik dönüşümler geçirmeye başlayan Türkiye'de, sermayenin mekânsal açıdan birikimini yoğunlaştırdığı Marmara Bölgesi'nin dışında, Anadolu'nun farklı şehirlerinde de yeni iktisadi faaliyetlerin ve sermaye birikimlerinin yavaş yavaş ortaya çıkması, söz konusu yerel bağlamındaki dinamiğin göstergelerinden olmuştur. Bu değişimin 2000'li yıllarda daha da olgunlaştığını söyleyebiliriz. Söz konusu değişim sadece ekonomik alanda değil, siyasal, kültürel, demografik ve diğer alanları da alan bileşik bir sosyolojik dönüşümü içermektedir. Ortaya çıkan olgu, Türkiye'nin yerel ve ulusal bazda, küresel düzeydeki kapitalizme eklenme süreciydi. Küresel kapitalizme eklenme ve onunla bütünleşmenin mekanizmalarını Anadolu sahnesinde anlamlandırmanın ağırlık merkezini ise ekonomik veya ekonomi-politik tanımlamalar olmuştur. Gaziantep, Denizli, Kayseri, Çorum, Kahramanmaraş gibi kentler bu yöndeki gelişimde yerel kalkınma dinamikleri olarak öne çıkmışlardır. Kendi bölgelerinde lokomotif işlevleriyle öne çıkan bu kentlerin tarihsel birikimleriyle ve bu kentlerdeki girişimci aktörlerin diğer kurumsal yapılarla kolektif bir dinamizm yaratmaları “yeni sanayi odakları” (Eraydın) kavramını gündeme getirmiştir. Bölgesel nitelikli sosyal ve ekonomik enerjiyi avantaja dönüştüren bu kentlerin ekonomik hareketliliklerini besleyen en önemli unsurlardan birinin siyaset olduğunu (özellikle de Turgut Özal'ın destekleyici politikaları) belirtmek gerekir. Küçük ve orta ölçekli firmaların yerel dinamikleri üretken hale dönüştürme ve yeni ağ ilişkileri yaratma gücünü (Capello) önemseyen söz konusu politik yönelim, Anadolu'da yeni bir sermaye oluşumunu beraberinde getirmiştir. Böylece 1990'ların ortasında, Anadolu'daki imalat sanayisi ile ticaret ağlarının gelişiminde öncü rol oynayan Anadolu sermayesinin/ burjuvazisinin ya da diğer ifadeyle taşra burjuvazisinin bir ifadesi olarak olumlayıcı anlamda “Anadolu Kaplanları” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.² Bu popüler isimlendirmenin temsil ettiği olguyu anlamlandırmaya yönelik çabaların ağırlık

² O dönemdeki aktüel tartışmalar için bkz. Yücebıyık.

merkezini din, ekonomi ve siyaset arasındaki ilişki eksenini oluşturmuştur. Söz gelimi MÜSİAD'ın (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) ileri gelenleri üzerinden kavramsallaştırılan “Yeni İslami Burjuvazi” (Yankaya) bu tarz çalışmalardan biri olmuştur. Genel olarak baktığımızda bütün bu çalışmaların Türkiye'nin yaşamakta olduğu soyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dönüşümü anlamaya katkılar sunduklarını söyleyebiliriz. Söz konusu dönüşümü saha araştırması ışığında ele almak, anlamak ve açıklamak gayesiyle Kayseri'deki ekonomik alan bu çalışmada inceleme konusu olarak seçilmiştir.

Bu çalışma, Anadolu sermayesinin sosyolojik niteliğini Kayseri örneğinde, ekonomik alanın aktörleri üzerinden anlamaya yönelik bir araştırmadır. Bu doğrultuda, Kayseri'deki aktörlerin ekonomik alandaki pratiklerini öznel olarak nasıl yorumlayıp anlamlandırdıkları araştırma konusu edilmiştir. Araştırma için Kayseri'nin seçilmesine gerekçe olabilecek pek çok neden öne sürülebilir. Öncelikle, Kayseri, Anadolu'da, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) öncülüğünde ortaya çıkan sosyo-ekonomik gelişme dinamiklerinin tipik kentlerinden başka bir ifadeyle yeni sanayi odaklarından biri olmasıdır. Kayseri'nin “Anadolu Kaplanları” olarak adlandırılan ve Anadolu'daki sermaye birikim biçimine göndermede bulunan genel ekonomik eğilimin özel bir temsilini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Anadolu'da gelişim gösteren bu yeni sermaye birikimini tanımlamaya ve açıklamaya yönelik çeşitli yorum ve tartışmalar söz konusu olmuştur. Bu minvaldeki önemli tartışmalardan birini 2005'te “European Stability Initiative”in (ESI) Kayseri'den hareketle yayınlamış olduğu rapor oluşturmuştur. Max Weber'in din-ekonomi arasında kurmuş olduğu bağın (Protestanlık etiği ile kapitalizm ruhu arasındaki ilişki) bir benzerini Kayseri örneğinde İslâm-Kapitalizm açısından kuran rapor, “İslâmi Kalvinistler” tezini ortaya atmış ve bu yöndeki tartışmaları alevlendirmiştir. Muhafazakâr değerler sisteminin ve yaşam tarzının hâkim olduğu yerlerden biri olan Kayseri'deki ekonomik ilerleyişi İslâm'ın ticareti özendirici eğilimine bağlayan rapor, alternatif modelle de olsa kapitalizme dâhil olduğunu öne sürmüştür. Bunun dışında, 1980 sonrası Kayseri'deki gelişimi anlamak için sosyolojik araştırmalar da yapılmıştır. Ayata'nın Kayseri'deki halı dokumacılığı ve metal endüstri üzerine yapmış olduğu ve sermaye birikiminde tarihsel-kültürel bağlamın önemine vurgu yapan *Differentiation and Capital Accumulation: The Case Studies of Carpet and Metal Industries in Kayseri* adlı çalışması bunlardan biridir. Kayseri'nin kapitalistleşme sürecini Hacılar ilçesindeki sanayileşmesi özelinde ele alan ve “İslâmi Kalvinizm” nitelendirmesine katılmamakla birlikte, Kayseri'nin kapitalizme eklenmesi yerine bizatihi bu sürecin kapitalizm olduğunu ve tarihsel birikime sahip olduğunu öne

süren Cengiz'in "Yav İşte Fabrikalaşak" Anadolu Sermayesinin Oluşumu: Kayseri-Hacılar Örneği başlıklı araştırması da yakın zamanda yayınlanan çalışmalardan biridir. Bir diğer çalışma ise Gençoğlu'nun Kayseri'deki iktisadi aktörlerin ve çeşitli yerli mekanizmaların kapitalizme nasıl uyum gösterdiğine ilişkin işlevler üzerinde duran ve "temkinli girişimci" kavramsallaştırması üzerinden bu sürece dair analizler içeren *Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi ve İşadamları* başlıklı çalışmasıdır. Bütün bu çalışmaların temel noktasının Kayseri özelinde Türkiye'nin ekonomik alandaki olgusal değişimi belirli perspektiflerle açıkladığını söyleyebiliriz. Bu çalışmada ise, saha araştırması bulgularından hareketle Kayseri'nin ekonomik dünyasında nasıl bir etkileşim formunun inşa edildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. İlaveten Kayseri'de nasıl bir ekonomik aktör tipinin söz konusu olduğu saha araştırmasına dayalı şekilde keşfedilmek istenmiştir.

Kayseri özelinde ekonomik alanın sosyal mantığını anlamaya çalışan bu araştırmanın çıkış noktalarından birini de ekonomik alan ile din ve değerler arasındaki tartışmalar oluşturmuştur. Kayseri gibi kentlerdeki gelişimi ele alan araştırmaların dayandığı önemli bir nokta İslâm-kapitalizm arasındaki ilişkiye yönelik "Anadolu Kaplanları"nın başarısını anlamlandırmaya yönelik çabalar olduğunu görmekteyiz. Bunların ekseriyetinin yine Anadolu sermayesinin vücut bulduğu sahadaki entelektüellerden geldiğini görmeyiz. 1990'lı yıllarda belirli bir olgunluğa erişen söz konusu burjuvazinin batıdaki burjuvaziden farklı bir değer sistemine sahip olduğu iddiası sıklıkla dile getirilmiştir. Kapitalist değerler sisteminin, kendi çıkarı peşinde koşan ve kapitalist değerler sistemini temsil eden tarihsel bir tiplendirme olarak düşünülen "Homo Economicus"a alternatif olarak "Homo İslamicus-İslâm İnsanı" modeli ortaya atılmıştır. Bu model, kendi değerleriyle kapitalist sistem içerisinde yer almayı, hem oyunu kuralına göre oynamayı hem de muhafazakâr değerlerden ve inançlardan da vazgeçmemeye yönelik geliştirilmiştir. 1990'lı yıllarda Anadolu'daki sermaye birikimin örgütlenişinin önemli temsilcisi olarak ekonomik sahneye çıkan MÜSİAD, Homo İslamicus'u alternatif model olarak benimsemiş ve bu fikri geliştirmeye yönelik adımlar atmıştır. Şencan'ın derlemiş olduğu *İş Hayatında İslâm İnsanı (Homo-İslamicus)* 1994'te MÜSİAD tarafından basılan araştırma raporu, iş hayatında İslâm insanını farklı eksenlerde ele alarak bu modeli teorik açıdan desteklemiştir. İslâm ahlakı ile serbest piyasa sistemini sentezlemeye yönelik bu çaba dayanışmayı, yardımlaşmayı ve işbirliğini kendisine esas olarak almıştır. Diğer taraftan, sadece Türkiye özgülünde değil, Mısır gibi ülkelerde de benzer süreçler yaşanmıştır. Haenni, bu süreci "Piyasa İslâmı" olarak

nitelendirmiş; serbest piyasanın neo-liberalizm aşamasında İslam'a göre piyasa kodları yerine piyasaya göre İslâm kodunun şekil aldığını öne sürmüştür (20-22).

İslâm özelinde dinin, muhafazakâr değerler sistemine dayalı dayanışma ve işbirliğinin sosyo-ekonomik gelişmede belirleyici rolü olduğuna dair görüşün, belirli kentlerde bu yönde gelişim olurken diğer muhafazakâr veya dini değerleri ile öne çıkan kentlerde neden bu düzeyde ekonomik gelişmenin gerçekleşemediğine yönelik soruya yeterince doyurucu cevaplar verememiş olması da bu araştırmaya gerekçe teşkil eden noktalardandır. Sadece din ve değerler üzerinden açıklama yaparak sosyo-ekonomik gelişmeyi açıklayabilmek mümkün müdür? Bölgesinde sanayi odağı olan kentlerin kendi tarihsel, toplumsal ve kültürel hususiyetlerinin birikimi, en önemli sermayeleri olabilir mi? Dinsellik bu süreçte nasıl bir işlev göstermektedir? Toplumsal örgütlenme ve hareketlilik açısından ne gibi özgüllükler vardır? Bu ve buna benzer sorular hem çalışmanın problemini ve gerekçesini hem de araştırmanın amaçlarını teşkil etmiştir. Nitel araştırma yöntemine dayanan bu çalışma, Kayseri'deki kapitalistleşme sürecinde etkili olan faktörlerin neler olduğunu keşfetmeyi ve bu süreci saha bulgularına dayalı şekilde anlamayı, yorumlamayı ve analiz etmeyi amaçlamıştır. Homo economicus'a alternatif olarak öne sürülen Homo İslamicus'un somut dünyada tezahürü olup olmadığının da araştırılmak istendiği çalışmada Kayseri'deki ekonomik aktörlerin ilişki ve etkileşimlerindeki özgünlüklerin neler olduğu keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu noktada sahadaki bulgulardan hareketle inşa edilen teorik kavramsallaştırma "Homo Kaysericus" olarak istihraç edilmiştir. Makalenin sınırları çerçevesinde sahadaki bulgulardan hareketle temellendirilecek olan bu kavramsallaştırmanın sosyolojik manada mütevazı bir tipleştirme denemesi olarak anlaşılması isabetli olacaktır. Ayrıca çalışma, bu yöndeki araştırma ve tartışmaları içeren literatüre katkı yapmayı ve yorum zenginliği sunma gayesindedir. Bu doğrultuda, çalışmada ilk olarak yöntem ve araştırma teknikleri ile araştırmanın nasıl gerçekleştirildiğine dair bilgiler verilecektir. Sonrasında bulgular yönetime uygun şekilde sınıflandırılıp yorumlanacak ve devamında sonuca varılacaktır.

Araştırmada Kullanılan Yöntem, Örneklem Stratejisi ve Analiz Süreci

Kayseri'deki sosyo-ekonomik formun nasıl bir ekonomik insan tipi etrafında şekillenmekte olduğunu anlamak açısından çalışmada temellendirilmiş kuram (grounded theory) yönteminden (TKY) istifade edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan TKY, bir süreci ya da olguyu açıklamaya veya anlamaya yönelik kullanılabilecek herhangi bir kuram olmadığında veya yetersiz kaldığında başvurulan bir araştırma desenidir (Creswell 88). İlk olarak Barney Glaser ve Anselm

Strauss tarafından ortaya atılan ve sonraki yıllarda yine bu isimler tarafından geliştirilen (Glaser; Strauss) TKY'nin çıkış noktası, mevcut yöntem ve kuramların/teorilerin yetersizliğini aşmak olmuştur. "Temellendirilmiş" ifadesinin kullanılmasındaki maksat, teorinin veriler temelinde geliştirileceği anlamındadır (Punch 159). Temellendirilmiş kuramda amaç bir kuram oluşturmak ya da keşfetmektir (Creswell 83). Öte taraftan TKY'de üzerinde hemfikir olunan tek bir strateji söz konusu olmamış, farklı TKY gelenekleri ortaya çıkmıştır. Sözgelimi Glaser; Strauss'un ortaya koyduğu temellendirilmiş kuramı sistematikleştiren yaklaşımını çok katı ve çok kuralcı değerlendirerek eleştirmiştir. Ancak yine de asgari düzeyde de olsa müşterek stratejiler söz konusudur. Buna göre araştırmacı başlangıçta, eğer mevcut teoriyi geliştirme amacı yoksa zihninde önyargılı bir teoriden yola çıkmaz. Bir araştırma alanından hareket edilir ve verilerin analizinden teori su yüzüne çıkartılır (Strauss ve Corbin 12). Bu noktada ham verilerin analitik araçlarla işlenmesi, hem teknik birtakım prosedürleri gerektirir hem de kavramlar arasındaki ilişkiden soyutlamalar yapmak adına yaratıcılığa ihtiyaç duyulur.

TKY'de araştırmacının veriyi işlemesi, temel bilgi kategorilerini kodlayacağı açık kodlama ile başlar. Açık kodlama sürecinde merkezi fenomen olarak belirleyeceği bir çekirdek kategori ile birlikte eksenel kodlamaya geçilir. Ancak süreç döngüseldir veyahut "zig-zag"larla örülüdür. Zira tekrar veriye geri dönüşler olabilir. Çekirdek fenomenin etrafında yeni kategoriler oluşturulur. Söz konusu yeni kategoriler için Strauss ve Corbin tarafından farklı türler önerilmiştir. Bunlar; çekirdek fenomene nelerin, hangi faktörlerin etkili olduğu nedensel koşullar; çekirdek fenomene karşı alınan önlemler olarak stratejiler; stratejileri etkileyen durumsal faktörler açısından bağlamsal ve müdahil koşullar ve son olarak stratejileri kullanımından ortaya çıkan sonuçlardır. Oluşturulan bu kategoriler eksenel kodlama sayesinde bir görsel modelle çekirdek fenomen ile ilişkilendirilir. Nihayetinde ise modeldeki kategoriler arasında ilişki kurmak ve tanımlayıcı bir hikâye oluşturulur.

TKY'de süreç, etkileşim veya aksiyonla ilgili ortak deneyimlere sahip homojen bir örnekleme çalışmasıyla yola çıkılmaktadır. Bu açıdan amaçlı örnekleme stratejisine dayanmakla birlikte TKY'nin genel perspektifine uygun şekilde bu çalışmada, teorinin geliştirilmesine katkıda bulunacak kişilerle görüşmeleri amaçlayan "teorik örnekleme" (Strauss ve Corbin 67) kullanılmıştır. Başlangıçta homojen bireylerden oluşan bir örneklem grubu amaç edinmiş, bu kapsamda Kayseri'de ekonomik alanın aktörleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Teorinin geliştirilmesine katkı sunacak şekilde heterojen örnekleme araştırmaya devam

edilmiştir. Ekonomik alanın sosyolojik formunu analiz edebilmek açısından Kayseri'deki ekonomik alanın niteliğini daha iyi teorikleştirmek için bu ekonomik alanın aktörleri dışında da görüşmeler yapılmıştır. Böylelikle ekonomik alanın sosyal nitelik modelinin altında yatan bağlamsal durumlar, müdahil koşullar daha sarıh bir şekilde ortaya çıkarılmak istenmiştir.

TKY'ye uygun araştırma deseninde örneklem büyüklüğü için belirgin bir kriter bulunmaz; zira amaç, verilerden yola çıkarak kategorileştirmeler elde edip bunların özelliklerini ve birbirleriyle ilişkilerini ortaya çıkarıp kavramsallaştırmaya gitmektir. (Charmaz 18). Bu çalışmada da Kayseri'deki ekonomik evrenin özgünlüğünün neler olduğunu içeren sorulardan hareket edilmiş ve bulgulardan hareketle teorik inşa hedeflenmiştir. Bu kapsamda, Kayseri'nin ekonomi evreninden amaçsal örneklemeyle dayalı şekilde toplamda 40 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya Ekim 2012 tarihinde başlanmış, 24-28 Aralık 2012, 25-30 Ağustos 2013, 19-20 Ekim 2013, 5-6 Temmuz 2014 ve 18-19 Nisan 2015 tarihlerinde alan araştırmasına devam edilmiştir. Derinlemesine görüşmelerle birlikte gözlemler de gerçekleştirilmiştir. Ağırlıklı olarak ekonomik alanda aktif rol üstelenmiş aktörlerle görüşmelerin yapılması hedeflenmiştir. Görüşme yapılanların 10'si sanayici (8'i KOSB'den 2'si dışında yer alan), 10'u ticaretle uğraşan, 10'u esnaf ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren kişilerden oluşmaktadır. Bu 30 kişi içerisinde Kayseri Ticaret Odası Başkanı, Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Başkanı, Kayseri Organize Sanayi Bölgesi yöneticisi, KOSGEB yöneticileri de yer almaktadır. Görüşme gerçekleştirilenlerin tamamının cinsiyeti erkektir.

Görüşmelerin odak noktasını Kayserilinin girişimcilik ruhunun nasıl yeniden üretildiğine yönelik sorular oluşturmuştur. Girişimciliğin sosyo-kültürel kodlarının keşfedilmek istendiği çalışmada Kayserili kimliğinin ekonomik alandaki inşasına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile gözleme dayalı araştırma tekniklerinin kullanıldığı çalışmada veriler asgari düzeyde de olsa TKY'nin genel stratejisine göre analiz edilmeye çalışılmıştır. Görüşmecilerin gerçek isimleri yerine "K" ile başlayan numaralı kodlar tercih edilmiştir. Analiz sürecinde açık, eksnel ve seçici kodlamalara dikkat edilmeye çalışılmış, bulgular belirli ortak temalara uygun şekilde kategorileştirilerek yorumlanmıştır. Görüşmecilerin ifadelerinde öne çıkan ya da önemli görülen ifadeler italik şeklinde yazılmıştır. Ayrıca saha notlarından da istifade ederek analizler zenginleştirilmiştir.

Kayseri’de Ekonomik Sosyalleşme, Ticaret Kültürü ve Ticaret Habitusu

Gerçekleştirilen görüşmelerde Kayserililer tarafından ticaretin bir kültür olarak benimsendiği ve tarihsel gelişim sürecinde içselleştirildiği keşfedilmiştir. Çocukluktan öğrenilen bu davranışın ekonomik sosyalleşmeyle hayat bulduğu görülmektedir. Başta aile olmak üzere kişinin sosyal çevresi veya sosyal bloğu, ekonomik pratiğin yaşayarak öğrenmesinin sosyo-ekonomik halesini oluşturmaktadır. Çocukluk evresinde rol model olarak alınan kişiler ekonomik hayat içinde aktif olanlardır. Ticaret hayatının en küçük biriminde dahi görülen rekabet ve rekabete yönelik motivasyon kaynakları, ekonomik sosyalleşme sürecinin temel gıdaları olmaktadır. Dolayısıyla kişinin etrafındaki ekonomik pratik repertuarı tarihsel zaman içerisinde kökleşmiş ve nesnelleşmiş kültüre dönüşen bir form niteliğindedir. Bu form, ekonomik sosyalleşme pratiklerinde içselleştirilerek ekonomik benliği pekiştirilmektedir ve birikimsel olarak yeni kuşaklara devredilmektedir.

K10 (Sarraf): “Çalışma ruhunun önde olması bizi diğerlerinden ayırır. Müteşebbis ruhu fazladır. Çocuklumuzda okula giderken aynı zamanda babamızın dükkânına giderdik. Orası da okulumuzdu. Gazete, gazoz satmadan başlar. Şimdi yok. Bilgisayar yok. Ben çocuğumu vermiştim. Kazanç diye değil, ticareti öğrensin. Mesela bankaya göndeririz ki orada öğrensin diye. Bilhassa yazın babasının **işyerinde.**”

K8 (Tüccar): “Kayseri’de 1970 yıllarında Ortaokul’a giderken okuldan arta kalan zamanlarda bizim o zamanlar Kayseri merkezde Maarif Caddesi vardı, Maarif Caddesi Kayseri esnaflarının olduğu bir caddeydi, orada esnaflık yapardık. Otel çalıştırırdı babam. Ondan sonra akaryakıt sektörüne girdik. Tabi Kayseri’de ticaret bir kültür. Aile şirketiyiz. Üç akaryakıt istasyonu var bizim. Aynı zamanda inşaat yapıyoruz, yap-sat usulü. Ayrıca Bursa Mudanya’da beton üretiyoruz, yine inşaatla yönelik. Kayseri’nin geçmişine baktığınız zaman çok geçmişi yok ama hızlı bir büyümesi var.”

K1 (Sanayici): ““Çocuğun kafası çalışmıyorsa okula gönder” anlayışı vardı bizde. Şimdi deniyor ki, “okulunu oku, yine babanın mesleğini yapıyorsan yap.” Fabrika sahibi çocuklarının çoğunu işletme okumaya yönlendiriyor. Ama benzer işler yapıyorlar. Gençler Kayseri’de kalmak istemez. Dışarıda okur. Gençliğimi yaşayayım geleyim der.”

K3 (Sanayici-Mobilyacı): “Kayseriliyim ama Kayseri’nin yerlisi değilim. Ama hep Kayserilinin yerlisi ile iç içe oturduğumuz için, kişi bulunduğu ortama göre uyuyor ya, Kayseri’nin yerlisi arkadaşlarımızın bir şeyler yapma arzusu, isteği;

onların babaları tarafından gönderilmesi, çalıştırılması bizi de aynı yola itiyordu.”

K9 (Tüccar): “Benim babam tuz satardı. Şöyle terazisi vardı, onda. Ben tartıdan ne anlarım, kilodan ne anlarım o yaşta. Bana derdi ki, “tuzu koyduğun terazinin gözü aşağı doğru çökecek.”. “Aman ha” derdi, “kilolar böyle yukarı çıkacak. Ağır olacak. Böyle yapmazsan ne olur biliyor musun” derdi, “ellerin böyle büzülür” derdi. “Adamı böyle çarpar”, derdi. Bana dese ki “bu haramdır, şu günahtır” ben onun bilincinde değilim ki. Ama ellerimiz filan şey olur korkusuyla dürüstlüğü bize eşey yapardı. Doğru tartmayı öğretirdi. “Aman müşterinin hakkı bize geçmesin”. Müşterinin hak hukuku ile ilgili basit bir misal bu. Her yerde böyle ölçü var. Zaten şöyle diyorum arkadaşlarla konuşurken filan, bizim ustalarımız çok iyiydi. Aile yaşantısıyla da mazbuttu, çalışmasıyla da mazbuttu, yaşam tarzıyla, sözüyle sebatıyla mazbuttu. Her şeyi dördörtlüktü. Bizim çıraklığımız da iyiydi. Yalnız bizim ustalığımız iyi çıkmadı. Bal aramızın yaptığı kadar şey değildi.”

K10 (Sarraf): “Atölyede biz kalem atarız örneğin bilezik üzerinde parlaklık vermesi için. El kalemi deriz, çelikten bir kalemdir. Ucu sivridir. Parmağına battığında kanatır ve hemen ustaya göstermeden üzerini gazete ile kapatırsın. Usta görmeyecek veya sızlanmayacak. Eve gelince de öyle sızlanmayacaksın, sanattır der anne baba. O acıyı çekmeden o sanatı öğrenemezsin. Yani olayın prensibinde bu yatıyor. Biz hep ticarete meyilli insanlarız. Ben çekirdekten gelerek dükkân açtım. Altının işleyiş tarzının ne olduğunu, altının nasıl işlendiğini, ustanın nerede hata yaptığını görebiliyorum ben. Şimdi bazı ustalar gelirler, abi şu ürüne bakar mısın derler. Bakarım. Olmamış derim. Yahu abi der. Şu esnaflar içinde bir veya iki kişiniz, der. Bilerek mal alıp satarlar. Diğerleri öyle alıp satar. Sarraflık böyle bir şey. Ürüne baktığında onun yapım aşaması bir film şeridi gibi gözlerinin önünden akıp geçer.”

K7 (Tüccar): “Daha çalışkan Kayserili. Başka çaresi de yok çünkü. Yani ben ne yapayım şimdi? Şimdi ben kendimi şey yapıyorum. Ben Sanat Enstitüsünde okudum. Babamın hiç tahsili yoktu. Annemin tahsili çok sınırlı. Okumak da böyle şey değildi. Babam da Adnan Menderesçiydi, Demokrat Partiliydi. Bana, “okusan ne olacak, adamı asarlar” derdi. Yani eğitimin çok önemini de şey yapmıyorlardı. Ama bir sanat sahibi ol diye de şey edilirdi. Ben tezgâhtar olarak başladım mesela, 1968 yılında. Babamın işi küçüktü. O yüzden başka birinin yanında çalıştım 8 yıl filan. Sonra patron bana hisse verdi. Ortak olduk. Bugün yaptığım iş yine, alım-satım işiydi. Ben tezgâhtar olarak işe başladım ama işi sevmedim. Herkes ortalığı sil süpür diyor, bulaşık yıka diyor filan. Çıraklık dönemi bana da ağır geldi. Babama dedim ki ben bu işi yapmam. Niye dedi. Nasıl yapacağız dedim ya, ben bu işin piri olsam paramız yok, neyle yapacağız?”

Sermaye yok. Kayseri’de bak dedim bu işi yapanlar kimler? Kayseri’nin yerlileri, kökten zengin. Biz onların arasında ne yapacağız baba?’ dedim. Babamı etki altına alıp işe gitmeyeceğim. Babam güldü. Büyükler hiç yanlış şeyler konuşmaz. Bunu insan belli bir yaşa gelince anlıyor. Babam, nur içinde yatsın, güldü dedi ki “sen dürüst olursan herkesin parası senin için gelir”. “Baba neyden bahsediyorsun ya” dedim baba, “ben dürüst olayım, tamam. Dürüstlük bir meziyet de, başkasının parası senin olur mu ya? Nasıl olacak yahu?” filan dedim, “sen görürsün” filan dedi. Hakikatken ben patronun yanında çalıştım, patronum bana hisse verdi, o hisseyi biraz daha arttırdı, biraz daha arttırdı, bir zaman geldi ki ben patrona “ben artık ayrı yer açacağım, ayrılmak istiyorum.” Çünkü biri bana geldi dedi ki “ya sen bu işi iyi biliyon. Bende para var, ben işi bilmiyom. Hadi ortak olup dükkân açalım”. “Ya olur mu, filan”, “niye olmasın ya” dedi. Gitti bankadan parayı getirdi, “al dedi paran, benim param çalışsın sen de bedenen çalış” dedi. Yanımıza hemen bir mühendis arkadaş bulduk, üçüncü ortak. Üçümüz beraber başladık. Yani o zaman anladım ki babamın söylediği o sözle, başkasının parası bizim oldu. Adam getirip parayı bizim adımıza kullandırttı. Hepimiz çalıştık, memnun kaldık. Tabi zaman geldi, “böyle olmuyor, hadi ayrılalım” filan. Derken şimdi çocuklarla beraberim. Yani aile içinde birlikte olduk, aile şirketi olduk. Yani bunu araştırdığınızda Kayseri yerlilerinde böyle çok görürsünüz. Bu bir misal. Bedava gider, onun her türlü hizmetine koşar. Arabasını yıkar, işte şahsi hizmetlerini yapar çıraklık döneminde. Ondan sonra eğer akli başında, işi kavramaya meyili varsa ve bu işten ben ekmek yiyeceğim diyorsa mutlaka karşılık bulur. Bulurdu, öyle diyeyim. Benim dönemimde sayabileceğim bir sürü insan var öyle. Ama şimdi devir değişti, şartlar değişti. Böyle bir şey olur mu bilemem. Ben böyle bir adam bulsam, yani işi çok iyi bilen, çok koşan birini, bugün ben aynı şeyi yaparım. Gel, şunu yap, hisse vereyim sana, derim bunu. Şimdi diyelim ki 30 yaşında bir arkadaş... Başka memlekette doğmuş, okumuş, ticarete başlamış ya da mimar olmuş, mühendis olmuş. Bu arkadaş ticaret yapmaya kalktığı zaman Kayseri’deki bir adamla yarışa getirdiğin zaman yarışamaz. Neden? Bu adam 30 yıldır içinde bulunduğu ticaretten, başına gelen olaylardan, şahit olduğu olaylardan tecrübe sahibi olmuştur. Dolayısıyla olaylara daha pratik, daha kısa sürede intibak eder ve süratle karar verir. Yani o diğeri düşünüp karar verinceye kadar o alır işini götürür. O zaman da uyanık olmak zorunda.”

Görüşmelerde öne çıkan kodlar, aile ve sosyal çevre tarafından kültürel aktarımın gerçekleştiği yönünde kümelenmektedir. Ailenin ve sosyal çevrenin ekonomik sosyalleşmedeki etkisi yüksektir. Çocukluktan başlayan bu süreç bir iş yerinde çıraklık, kalfalık yaparak devam etmekte, zamanla kazanma tutkusuna dönüşmektedir. “‘Çocuğun kafası çalışmıyorsa okula gönder’ anlayışı vardı bizde”

ifadesi Kayseri'ye özgü kültürel söylemlerin en yaygın olanlarından bir tanesi olduğu görülmektedir. Her ne kadar bu kültürel söylem bugün için değişmiş gibi görünse de uzun yıllar kentteki ekonomik sosyalleşmenin kalıplarından biri olarak dolaşımda yerini almış, bireylerin çocukluktan başlayarak ticarete yönlendirilmesinde önemli bir tazyik işlevinin söylemsel temsili haline gelmiştir. Böylece ticaretle uğraşmak, eğitime nazaran daha fazla sosyal krediyle yüklenmiş ve yeni kuşaklara başat yollardan biri şeklinde sunulmuştur. Ekonominin gömülü olduğu söz konusu bu sosyo-kültürel bağlam görüşmeciler tarafından “çalışma ruhu” ile açıklanmaktadır. Keza müteşebbis ruhuna yapılan vurgu da benzer mahiyettedir.

Önemli bir nokta da ticaretin nesnelleşmiş bir tarihsel kültür olarak Kayseri yerlileriyle özdeşleşmiş olmasıdır. Kayseri yerlisinden kasıt, kuşaklar boyu Kayseri merkezinde ikametgâh eden, bir yönüyle kentsoyluluğun/burjuvanın Kayseri ağzındaki ifadesidir. Geçmiş yıllarda bu ifadenin göstergesini ekseriyetle ticaretle uğraşan Kayseri merkezdeki Rum ve Ermeniler ile Türklerden müteşekkil topluluk oluşturmaktaydı. Bu grupların müşterek oluşturduğu sosyo-ekonomik ağlar ve sosyo-kültürel çerçeveler Kayserili yerlisi kimliğini meydana getirmiş ve bu kimlik esas olarak hem sınıfsal hem de mekânsal bir ayırma tekabül ederek bugüne taşınmıştır. Gayrimüslim tabaka göç etmiş olsa da ve çevreden merkeze doğru göçle birlikte sosyal doku değişse de, sınıfsal, mekânsal ve kültürel açıdan söz konusu farklılaşma ve ayırım bir şekilde bugüne kadar getirilmiştir. Aktörler değişse de sosyo-ekonomik yapı pek değişmemiştir. Nesnelleşmiş kültürel bağlam yeniden üretilmiş, yeni aktörler geleneksel yapının taşıyıcıları olmuşlardır. Söz konusu sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapının kendine özgü bir “ekonomik yordam” veyahut “ekonomik habitus” inşa ettiğini ve ekonomik habitusun da sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel formu etkileyerek yeniden ürettiğini söyleyebiliriz. Kısacası yapı ile yapının failleri arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Bourdieu (160), “habitus”u *“içine kapattığı dünyaya için düzenlilikler ve eğilimlerin içselleştirilmesinin bir ürünü, bu eğilimlerin ve düzenliliklerin pratikte öncelenmesi, yani dolaysız şimdiki zamanın içine kazanmış olan geleceğe savsal olmayan bir göndermede bulunulmasıdır”* şeklinde tanımlar. Kayseri’de ticaretin geçmişi köklü ve derindir. Bununla birlikte geçmişin ekonomik formları içindeki ilişkilerin yeni döneme bıraktığı miras da canlılığı sürdürmektedir. Dolayısıyla ekonomik eğilimler ve düzenlilikler pratikte öncelenir; zira Kayseri, içselleştirilmiş örüntüyü taşıyan ekonomik bir habitusa sahiptir. Görüşmecilerin ifadelerinden ele edilen açık kodlamalar, Kayseri’deki ekonomi ve ticaret habitusuna işaret etmektedir.

Kayseri'nin çevresindeki illerden onu ayırt eden en temel tarihsel özelliklerden biri bu ekonomik habitustur. Nevi şahsına münhasır bu niteliklerden yola çıkarak sosyolojik tipleştirmeyi öne sürebiliriz. “Homo Kaysericus” diyebileceğimiz bu tipleştirme, görüşmecilerin işaret ettiği nesnel dünyanın soyutlanmış halidir. Ekonomi ile içli dışlı olan Kayseri gibi pek çok kent sıralanabilir. Ancak benzer nitelikler yanında Kayseri'yi daha özgün kılan taraflar bulunmaktadır. Sadece görüşmecilerin ifadelerden değil, Türkiye’de Kayserili imajı hakkında da gelişmiş bir stereotip bulunur. Söz gelimi Kayseri fıkraları bunun tipik göstergelerinden bir tanesidir.

Homo Kaysericus’un Anahtar Söylemleri

Görüşmelerden elde ettiğimiz Homo Kaysericus’u TKY’ye uygun formatta çekirdek kavram veya çekirdek fenomen olarak ele alabiliriz. Homo Kaysericus tarihsel bir tiptir. Ekonomik hayatın aktörlerinin ve girişimcilerinin eylem pratikleriyle inşa edilen ve ekonomik habitusla işlerlik kazanan bu tipi, yine görüşmelerden hareketle inşa etmemiz mümkündür. Homo Kaysericus’un pratiklerini ortaya serip niteleyen önemli bir unsur da söylemlerdir. Ekonomik pratiklere ilişkin bu söylemler, ekonomik aktörlerin bilinçlerini, benliklerini ve kimliklerini de doğrudan etkiler. Kimliği pekiştiren bu söylemler bir bakıma çekirdek fenomenin nedensel koşullarını, eylem stratejilerini, bağlamsal ve müdahil koşulları ortaya serebilecek TKY’ye uygun eksenel kodlamalardan keşfedilebilir. Öne çıkan anahtar söylemler, Homo Kaysericus’un genel karakteristiğini bize vermektedir.

K18 (Kayseri tarih ve kültür araştırmacısı/yazar): *“Her sıkıntıda bir çıkış yolu bulan insanlar topluluğu. Yani muhakkak bir şeyi keşfeden, her şeyde bir çözüm yolu bulan; bu yolu bulurken de sadece kendine güvenen... En yakın akrabalarını bile hesap kitapla değerlendiren insanlar topluluğu”*

K37 (KOSGEB yöneticisi): *“Bir toplantıda Türkiye’nin her yerinden sanayiciler, işadamları gelmişti. Sorunlarını tartışıyorduk. Konu Avrupa Birliği ile ilişkilere gelmişti. Kimseden pek fazla bir ses çıkmazken Kayserililer “Avrupalılara şunları şunları onlara söyleyin” ya da “şunları yapınlar” gibisinden söz alıp konuşurlardı. Diğer illerdekilere göre daha ataklı, girişken, kendine güvenen bir duruşları vardı.”*

K20 (KOSB yöneticisi): *“Kayseri” denilince, ta atalarımızdan, dedelerimizden beri, ilkokul zamanlarımızdan beri hep kulağımızda çınlayan ses Kayseri’nin müteşebbis ruhu... Girişimcilik, ticari, cesaret, yardımlaşma, hayırseverlik...”*

K1 (Sanayici): *“Girişimci kültürü olan, pazarlık yapan diye bilinir. Kayseri insanı daha çok ticareti sever. Paraya önem verir. O kültür de biraz Rumlardan kalma. Talas’ta Rumlara yaşarmış. Onlardan kalma. Zamanla göç ediyorlar ama*

o ticaret yerli halka geçiyor. Osmanlı'da ticaret genelde gayrimüslimlerce yapılıyormuş. Burada da Rumlar yapmış. Onlar göç ediyor ama o ticaret kültürü buraya geçiyor. Ustası Rum'dur yani."

K21 (KTO Başkanı): *"Bir defa ticaret akla gelir. Aileden aldığı kültürle ticareti geliştirmiş bir şehir."*

K17 (Sanayici): *"Kayserili pratik zekâlı. Geçmişten gelmiş bir şey ticaret. Anadolu'nun da merkezi. İlk hastane burada kurulmuş mesela."*

K8 (Tüccar): *"Kayseri, hesabı kitabı iyi bilir. Eskiden geliyor. Daha öncelere baktığın zaman Kayseri bir ticaret merkeziymiş. Ondan gelen ve burada yetişen çocukların da babasından gördükleri şeylerle birlikte, yani biraz daha parayı tutmasını bilen bir kültür. 2010 yılına kadar Kayseri'de akşam kültürü yoktu. Lokanta bile çok azdı, herkes evinde yerdî. Mesela Adana gibi yerlerde, akşama kadar kazanırsın, sabaha kadar yersin. Burada öyle bir kültür yok. Burada 5 kuruş kazanıyorsa 1 kuruş yer, 4'ünü biriktirir ki ne olur ne olmaz diye. Kayseri'de harcamasını bilen, tutumlu bir kültür var. Yani para kazanmakla birlikte bir de harcama kültürü. Kayseri bunu iyi uyguluyor. Böyle olunca da haliyle ticaret de ona göre oluyor. Mesela adamın bir arabası varsa bir bakıyorsun bir sene sonra ikinci bir araba alabiliyor. Ama kazandığı kadar harcarsa hiçbir şey alamıyor. İşte bazı bölgelerde bu yapılıyor ama Kayseri'de böyle bir kültür yok. Kayserili derken, kendi bölgesinde hesabı kitabı bilen ve genellikle de ticaret yaparken de sağlamlığı dikkate alan insan akla gelir."*

K23 (Kayseri Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Başkanı): *"Şimdi herkes Kayserili oldu. İş yapamaz oluyoruz. Doğuya gittiğimizde mobilya satamıyoruz nerdeyse. Aman siz Kayserilisiniz, siz bizi kazıklarınız diye düşünüyorlar. Bizim eski şeyimiz kalmadı. Şimdi herkes Kayserili..."*

K5 (Sanayici): *"Kayseri'nin neden farklı olduğunu şey yapıyorsunuz ama mesela biz İstanbul'a gittiğimiz zaman, gerçi artık o kalmadı, şimdi herkes Kayserili oldu, herkes böyle cin gibi oldu. Biz mesela İstanbul'a gittiğimiz zaman şimdilerde o kalmadı artık. Şimdi herkes Kayserili gibi oldu, herkes cin gibi oldu. Eskiden İstanbul'a filan gittiğimiz zaman, "aman" derlerdi, "Kayserili çok uyanık olur, aman uzak dur" derlerdir. Tabirimi hoş görün, işte eşeği boyarmış da anasına babasına satarmış. Bunlar tabi fantezi aslında da, bundan kasıt şey, uyanık insanlar. Bunda da aslında gerçeklik payı var. Ben hep arkadaşlarıma bunu söyledim işte uyanıklıkla ilgili filan. Yahu insan Ankara'da doğarsa daha akıllı, Kayseri'de doğarsa çok daha zekidir desek kim inanır ki buna? Ama şöyle bir gerçek var. Ankara'da doğan bir arkadaş ya da Kayseri dışında doğan biri çocukluğunda pek çalışmaz. Anne babası bakar ona. Okuluna gider, tahsilini yapar filan. Ama Kayseri'de çocukluk çok farklı. Ben mesela 6 yaşında babam*

beni dükkânımıza gidemezdim. Babam esnaftı, tuz satardı. Çocuk olduğum için gidemezdim. Akrabalardan bir abi vardı, beni elimden tutup götürürdü. Babam derdi ki, bir suyumu getirse bana bir faydası filan olur derdi. Hatta şöyle de bir şey oldu, 6 yaşındaydım okula almadılar, 7 yaşında değilmişim diye. Değirmende öğütürdük tuzu, kaşım gözüm kirpiklerim falan hep toz içinde kalırdı, bembeyaz. Okullar açıldı, 20 filan geçti. Okul müdürü tuz almaya geliyor. Babam da diyor ki bu çocuğu almadınız, burada ziyan ettiniz. Halime baktı, acıdı, gel alayım seni okula filan. Yani demek istediğim bizi erken yaşta ticarete başlattılar. Bunun da mantıklı izahı şu: Karadeniz'e giderseniz işte balıkçılık var, Doğu'ya giderseniz hayvancılık var, Akdeniz'e giderseniz turizm var... Yani hangi bölgeye giderseniz her bölgenin kendine has bir şeyi var. Ama Kayseri'de.. İşte Kayseri, Yozgat filan, bildiğiniz gibi buralar bozkır. Burada hiçbir şey olmaz. Yaparsanız ticaret var, yapmazsanız bir tabir daha var, biliyor musunuz bilmiyorum, işte saf olanları. Biraz şey olanları okuturlar filan diye... Ama böyle erken ticarete başlamadan dolayı..”

K10 (Sarraf): “Kayserilinin pratik zekâsı çok yüksektir. Ben hayatımda bir kere denediğim adamı bir kere daha denememişimdir. Bakın, bu çok önemli bir iddiadır. Bir kere denemişimdir, notunu vermişimdir. Bir daha denemem. Çünkü o adam hata yapıyorsa her zaman yapıyordur ya da hata yapmıyorsa hiçbir zaman yapmıyordur. Bir de, benden akıllı adam olsun istemem, bana para kazandırmaz kardeşim. Nasıl kazanacaksın yoksa. Bu da ticari zihniyetin bakış açısı. Rekabette de etkilidir. Bu da işte pratik zekânın gelişmesine neden oluyor. Kapıdan gelen insanın ne amaçla geldiğini sezinlerim. Yani; bakışı, duruşu, o vücut diliyle ne demek istediğini çözerim ben. İstiyorum ki çocuklarım da böyle olsun. Ama onlar da öğrenecekler.”

Tutumluluk, hesap-kitap yapmak, sağlamlılığı dikkate almak, uyanık olmak gibi öne çıkan niteliklerin Kayserili girişimci tipinin ya da ekonomik insanın içselleştirilmiş örüntüleri olduğunu görmekteyiz.

“Her sıkıntıda bir çıkış yolu bulan”, “girişimci kültürü olan”, “pazarlık yapan”, “aileden aldığı kültürle ticareti geliştiren”, “hesabı kitabı bilen”, “müteşebbis ruhu olan”, “pratik zekâlı” v.b. şeklindeki Kayserili benliğine ilişkin tanımlamalar ekonomik aktörlük üzerinden bina edilmiş yaygın söylemlerdir. Aynı zamanda ticaret habitusunun altını dolduran öğeler olarak görülebilir. Tanımlamaların taşıdığı olumluluklar kadar “şimdi herkes Kayserili” ifadesini kullanıp Kayserililer hakkındaki yukarıdaki tanımlardan rahatsızlığını bildiren esnaflara rastlanmıştır. Ancak bu rahatsızlık ifadesi, başka bir açıdan herkesin Kayserili gibi olmamasını arzulamaya yönelik bir tutum olarak da okunabilir.

Görüşme yapılan kişilerin Kayseri ve Kayserililik algısı ile onu tanımlama biçimleri, Kayseri’de nesnelleşmiş ticaret kültürünün temellendirilmesine yönelik önemli bilgiler vermektedir. Bu tanımlamaların ana eksenini ekonomik ilişkiler bağlamında yapılan yorum şemaları oluşturmaktadır. Dolayısıyla Kayserili kimliğinin genel olarak ekonomik ilişkilerdeki konumuyla özdeşleştirilmesi söz konusudur. Görüşmelerde ekonomik ilişkilerde “pratik” davranan, “pratik zekâ”ya sahip bir insan figürü şeklinde bir anlatı yoğunluğu ile karşılaşılmıştır. Tüm bu anlatılardan ve tarihsel kökleri derinde bulunan ekonomik kültürden ve ticaret kültürünün habitusundan hareketle “Homo Kaysericus” diyebileceğimiz bir ekonomik insan tipinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Homo Kaysericus’un belli başlı karakteristik özelliklerini derinlemesine görüşmelerden keşfetmek mümkündür.

“Kayserili Kendi İşini Kendi Halleder”

Araştırmada Kayserili girişimcilerin kendine güvenmekle ilgili çeşitli söylemlerinden biri şu şekildedir:

K10: *“Kayseri’nin nüfusu 1,5 milyona yaklaştı. Ama bu insanlara giden hizmet çok önemli. Belediyeler bunu bir program haline getirdiler ve öyle güzel gidiyor. Mesela Erciyes’e yeni oteller yapılıyor, orası bittiğinde Kayseri turizm cenneti olacak. Kış turizmlerinin gözdesi olacak ki şuanda dünyanın en uzun pistlerinden birine sahip Erciyes. Yüksek bir potansiyel var orada. İşte bunları işler hale getirmek lazım. Ya bana ne deyip de oturmamak lazım. Herkesin üzerine düşeni yapması lazım. Beyefendi bir taraftan çaba gösteriyor. Bakanlar da öyle keza. Mesela Taner (Yıldız) benim sınıf arkadaşım; kendisi Yozgatlı ama Kayseri’de doğma büyüme. Bir şey oldu mu haydi Taner Kayseri’ye diyor falan fişman. Ben şöyle bir olay yaşadım ben. Bir zamanlar AK Parti İl Başkanlığı Yardımcılığı da yaptım. Kayseri için bir şey talep edeceğiz Ankara’dan, dediler bir heyet oluşturalım, gidelim. Tamam. Vardık Ankara’ya, dedik ki bizim şöyle şöyle bir şeye ihtiyacımız var, şu kadar ödenek istiyoruz. Yani biz değil, yatırım için istiyoruz. Aldığımız cevap şuydu: “Kayserili kendi işini kendi halleder kardeşim, gerek yok”. Bugüne kadar kendi işini kendi halletmiş Kayserili.”*

Kayserili girişimci hem kendine güvenmekte ve güvenilir olduğunun bilinmesinden rahatsız olmamakta, bilakis gurur duymakta; ama aynı zamanda başka bir yolla rahatsızlığını da ifade etmektedir ki bu yine kendi aktörlüğünü ve toplumsal kimliğini de onaylayan bir durumdur.

“Kayserili Riske Girmez”

Görüşmelerden elde edilen önemli bulgulardan birisi de Kayserili girişimcilerin çok fazla riske girmeden ekonomik alanda faaliyet göstermiş olmasıdır. Riske girmeme eğiliminin güvenilmezlik ilgisi birlikte, ait olunan coğrafyanın tarihsel tekinsizliği ve Türkiye'nin politik ve ekonomik ortamının her daim istikrarsızlığa açık bir pozisyonda olmasıyla da bağlantılı olduğu söylenebilir.

K18: “Pek çok yerde iş adamı çıkar. Ama Kayserili olağanüstü şartlara karşı her şeyi hesap eder. Kendi mevcut potansiyelinden kopmaz. Kimseye güvenmez. En yakın kardeşine, babasına güvenmez. Hesabını yapar. Yavaş yavaş, çok açılmaz. Dünyayı sarsan sıkıntıda da atlatır krizi. Riske girmez. Emin adımlarla ilerler. Kontrollü davranır ama yeniliği de açıktır. Mesela, Apple yeni bir ürün çıkarırsa Kayserili hemen alır.”

K19 (Tüccar): “Birbirini de kontrol ediyor. Benim içinde bulunduğum sektör öyle sıkıntılıysa, sen bunu görüyorsun, o sektöre bulaşmıyorsun.”

Kayseriliye ve Kayserili girişimciye yönelik vurguda hem birbirini kontrol etme hem de yeniliklere açık olma özelliği ön plana çıkmaktadır. Ortaya çıkan girişimci tipine “kontrollü-yenilikçi girişimci tipi” adını verebiliriz.³ “Kontrollü-yenilikçi girişimcilik” bulgulardan hareketle ya da bulgularda temellendirilmiş bir kavram olması dolayısıyla araştırmanın çekirdek kodu olarak da kabul edilebilir. Hem kontrol hem de girişkenlik Homo Kaysericus'u tanımlayabilecek bir başka özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bunun sadece Kayseri'li girişimciye özgü olmadığını da belirtmek gerekir.

Kontrollü yenilik ve girişimcilik, Kayseri'ye özgü olmamakla birlikte, Kayseri'nin sosyo-kültürel ve tarihsel sahasında farklı bir surette ekonomik alanda işlerlik göstermektedir. Kavram, esasen kapitalizmin Batıdaki gelişim aşamasında toplumsal değerlerin çözülmesi, bireyselleşme gibi süreçlere direnç olarak ortaya çıkan toplumsallığı korumaya yönelik muhafazakâr reaksiyonlara kadar giden kökü bulunmaktadır. Bunu Auguste Comte'un toplumsallığın iki yönünü inceleme babında dile getirdiği “toplumsal statik” ve “toplumsal dinamik” kavramlarına götürmek pekâlâ mümkündür. Başka bir ifadeyle toplumun hem durağan, yani yapısal yönünü, hem de değişen yönünü açığa çıkartmak. Ancak toplumun bu iki yüzünün incelenmesine yönelik girişimin özellikle de Fransa'da politik açıdan

³ Kayseri'de iş insanlarının kapitalizme bakışını ve Kayseri'nin kapitalizme uyum mekanizmaları üzerine araştırma gerçekleştiren ve benzer bulgular elde etmiş olan Gençoğlu, *Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi ve İşadamları* başlıklı doktora çalışmasında söz konusu Kayserili girişimci tipini “temkinli girişimci” (246) şeklinde nitelendirmiştir.

ideolojik bir muhtevaya dönüşen ve belli ölçülerde başka ülkeleri de etkileyen bir sonucu bulunmaktadır. Sözelimi İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkasının “birlik/beraberlik” ve “ilerleme/gelişme” anlamını taşıyan adlandırma, bu yöndeki ideolojiden ilhamlar taşır. Zira kapitalistleşme sürecinde hem kendi toplumsal biraradallığını koruyabilmek hem de ilerlemek ve değişmek, önemli bir toplumsal siyasal arayışı ifade etmektedir.

Kontrollü yenilikçilik yukarıda işaret edilen hususla birlikte bir başka teorik izaha da işaret etmektedir ki, o da serbest piyasa sisteminin 19.yüzyılda ütopyik “piyasa toplumu”nu yarattığını ve bu süreçteki toplumsal çözülmeye yönelik olarak, toplumun hem bir direnç hem de bu sürece katılımını açıklayan “çifte hareket” teorisini geliştiren Karl Polanyi’nin *Büyük Dönüşüm* adlı eserinde dile getirdiklerinin bir benzerinin Kayseri özelinde karşımıza çıkmasıdır. Homo Kaysericus’un eylem repertuarlarından olan hem toplumsal kontrol hem yenilikçiliğe açıklığı, kapitalizmi kendi sathında yaşama ve anlamlandırmaya yönelik “çifte hareket” biçimi olarak yorumlamak mümkündür.

“İşini Bilicen, Adamını Bulucan”

K18 (Tüccar): *“Yerli ahalinin her zorlukta bir çıkış yolu vardır. Bugün de bir tabirleri vardır: “işini bilicen, adamını bulucan” yahut “adamını bulucan, işini bilicen”. Çözülmeyecek hiçbir iş yok. Daha baştan yetiştirirler çocuğu. Bir şey sattırırılar, dükkânın yanında çalıştırırılar. İşte, bu işe yaramaz, okusun derler çalışmaya...”*

Eğer çocuk, ticaretle uğraşan bir aileden geliyorsa veya ona yakın bir ailedeyse mutlaka çocukluğunda pratik alanda tecrübe kazanması için çalıştırılır. İşportacılık bunun en yaygın örneği olmakla birlikte bir iş yerinde çıraklık yapmak da önemli bir öğrenme süreci olabilmektedir. Bu durum ekonomik sosyalleşmenin önemini de ortaya koymaktadır.

“Hamallığını Yapmadığın Bir İşin Patronluğunu Yapamazsın”

Ticaret kültürünün aktarımı konusunda yeni kuşakla çeşitli sıkıntılar yaşandığı da görüşmelerde keşfedilmiştir.

K19: *“Biz biraz da aile şirketiyiz başka ama şimdi gençlere bakıyorum da biraz da acıyorum aslında. Adama ihtiyacımız var burada, çalışsın istiyoruz, adam geldi mi, “maaş ne verin?” diyor, oradan başlıyor. Tabi ki maaş vereceğiz, bedava çalıştıracak halimiz yok. Ama adam bir masa istiyor, cep telefonu istiyor, altına araba istiyor. Hafta sonları da çalışacak mıyım diye soruyor, falan filan. Herkes için geçerli değil ama çoğu böyle. Biz böyle değildik. Ben patronun çok*

arabasını yıkadım. Kamyon kamyon mal indirdim sırtımda. Bizim burada bir laf vardır “hamallığını yapmadığın işin patronluğunu yapamazsın”. İşi bilicen. Ben hem hamallığını yaptım hem muhasebeciliğini yaptım, defterini tuttum, akşam eve dükkânın defterini götürüp önce müsvedde tuttum sonra resmi tuttum. O konuda da kendimi geliştirdim. Yani bu iş böyle giderdi Kayseri’de. Ama şimdi gitmiyor. Şimdiki hep bilgisayara bağımlı, garip bir şey. Teknoloji çok iyi bir şey tabi iyi kullanılırsa. Ben torunlarım bakıyorum ama evde adeta yapışık ya. Bu bilgisayar, internet, cep telefonu bağımlılığı çocukları yalnızlaştırıyor. Çevremde bakıyorum boşanmalar filan artıyor. Neden biliyor musunuz? Çocuk odaya kapanayım, önüme de bir bilgisayar koyun, ben kimseyi istemem diyor. İnternete girdi mi dünyayla entegre mi bu adam, istediği işi yapıyor. İyiye mi bakacak, kötüye mi bakacak, her şey var. Kapıya çıktı mı ortada kaldı. Kimsesi yok. Benim çok arkadaşım ama üç tanesi yakın arkadaşım, çok farklı. Sırrımı paylaşırım, onlardan akıl alırım, o benden akıl alır. En azından paylaşırız. Bunlarda arkadaş markadaş yok ki şimdi. Bir paylaşımı varsa da o da sakat. Sakat, yapay paylaşım. Gazetelerden okuyorum, hanımından boşanmak için başkasının resmini koymuş, açmış bir hesap, sonra oradan onu delil olarak göstermiş filan. Yani hepsi fırıldak. Bunlar bizim aklımıza gelmeyen şeyler. Torunum kapıya çıktığı zaman azıcık bir zorlukta pes ediyor. Taşıyamıyor bırakıyor. Yok, ağabeycim böyle bir şey. Hayat bu kadar basit değil. Ne kadar iradesizlik. Allah yanlış konuşturmasın ya. Çalışmayı sevmiyor, işi beğenmiyor, okumayı sevmiyor. Daha ben ne diyebilirim ki.”

Bütün bunlarla birlikte “kendine güvenen”, “en yakın akrabalarını bile hesap kitapla değerlendiren insan” modelinin, araçsal rasyonalite ile davranan klasik *homo economicus*’u çağrıştırmaları muhtemeldir. Ancak kendine güvenmek aynı zamanda başkalarına karşı güvensizliğin de bir sığınağı sayılabilir. Kayseri’nin ekonomik evreninde aktörlerin birbirine güvensizliği ve birbirini kontrol ederek rekabet etmelerini sağlayan çeşitli mekanizmalar da bulunur. “Oturma” adı verilen sosyal organizasyon ile “hayırseverlik” kültürünün yaygınlığı, öne çıkan sosyal kontrol mekanizmalarıdır.

Fıkralarda *Homo Kaysericus*

Homo Kaysericus’un temellendirilebileceği bir başka sosyal ürün ise fıkralardır. Kayseri fıkraları, Kayserili ekonomik aktör tipi olarak Homo Kaysericus’un kültürel ve zihinsel şemalarda nasıl nesnellik kazandığını bize sunmaları hasebiyle önemlidirler. Başka bir deyişle bu fıkralar, hem Kayserili girişimcilerin nesnelleşmiş ekonomik kültürü içselleştirmelerinde ve anlamlandırma süreçlerinde de kayda değer

işlevler üstlenirler hem de temellendirmeye çalıştığımız ideal tipin toplumsal anlamını dair göstergeler sunarlar.

Yavuz Donat; Kayseri ile ilgili bir köşe yazısında şunları ifade etmiştir: *“Kayseri dün Ankara’ya taşınmıştı. Başkentte “Kadim Kent Kayseri” etkinliği vardı. Kayserililere sorduk: - Cumhurbaşkanı Gül, hiç Kayseri fıkrası anlatır mı? Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhasaki “kendi çocukluğunda başından geçen bir olay... Gazoz satamadığını... Onun için okula gönderildiğini anlatır” dedi.”* (Donat).

Kayseri fıkralarıyla ünlüdür ve bu fıkralar, Kayseri’nin tarihsel sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik dünyasının da tipik temsilidirler. Yavuz Donat’ın nakletmiş olduğu diyalogda hem fıkraların yaygınlığını hem de Kayserilinin geleneksel olarak ticareti eğitime tercih ettiği gerçeğini görebilmekteyiz. Kayseri fıkraları genel Kayserili kimliğinin, özel olarak Kayserili girişimcinin toplumsal benliğinin inşasında önemli rol oynar. Bu aynı zamanda fenomenolojik açıdan karşısındakinin (öteki karşısında) algı dünyasında da nasıl yer edindiğine dair izlenim demetinin (nesnelleştirme açısından) özetidir. Alan araştırmasında görüşmecilerden derlenen bazı fıkralar şunlardır:

K18 (Tüccar): *“Kayserili istediği gibi çay içemiyormuş. Misafiriğe gidince üç şeker atıyormuş. Eve geldiğinde de tek şeker atıyormuş. Hâlbuki o iki şekerli severmiş... “*

Bu fıkrada Kayserilinin “kurnazlığına” ve karşısındakinde yaratmak istediği izlenim açıkça ortadadır. Fıkranın esprili doğasına yedirilmiş kurnazlık, fıkraların sosyal dolaşım sürecinde kültürel açıdan örtük övünmeyi de yansıtmaktadır.

K1: *“Bir gün Adanalı Kayseriliyi Adana’ya davet etmiş. “Gel”, demiş; “bizim buraları gezdireyim sana”... gezmişler biraz, oturmuşlar. Övünerek anlatmış, “bu arazilerin hepsi bizim”. “Biz buraya sabah arabayla bir çıkarız, akşam güne batarken zor döneriz” demiş. Kayseri tutmuş, çaydan bir yudum almış, “bizim de öyle bir arabamız vardı, sattık yenisini aldık” demiş.”*

Burada karşımıza Kayserilinin pratik çözüm kabiliyetini yüceltmesi çıkmaktadır. Ama aynı zamanda Adanalı ile rekabet de söz konusudur. Onunla yapılan yarışta Kayserilinin kurnaz zekâsı galip gelmektedir.

K4 (Sanayici): *“Zamanın birinde, büyü terleyenler savaşa gittiğinde ve o zamanlar sakatların, gazilerin, yaşlıların kaldığında Ermeni’nin biri gelip dükkân açmak istemiş. Etrafa bakmış, insanlar aval aval bakıyor. Ben burada iş tutarım deyip bir dükkân tutmuş. Bizim Kayserili Mehmet Ağa varmış, ayağı da sakatmış. Mehmet Ağa, Ermeni’ye hayırlı olsun ziyaretinde bulunmuş;*

“Benim adım Mehmet” demiş, o da “benim adım Agop” demiş. Tanışmışlar. “Hayırlı olsun Agop” demiş. O da “sağol” demiş. Biraz sohbet etmişler. Sonra “Agop Bey” demiş; “ağzındaki dişler çok güzel” demiş. “Allah vergisi” demiş Agop. Mehmet Ağa da, “bu dişleri bana satar mısın?” diye sormuş. “Nasıl satayım? Ben bunları kullanıyorum” demiş Agop. Mehmet Ağa “ben şimdi istemiyorum ki, seninle akit yapacağız, sen öldükten sonra dişler benim olacak. Kullanım hakkı senin, mülkiyeti benim olacak” demiş. Agop, “iyi” demiş, “ben bundan parayı alayım, öldükten sonra çürüyeceğim ne de olsa” diye geçirmiş içinden. “Kaç lira?” diye sormuş. “50 Akçe” demiş. Çok filan dese de 50 akçede anlaşmışlar. Getirmişler bir kâğıda “Agop’un ağzındaki işler Mehmet Ağa’nındır, Agop öldükten sonra dişleri alacaktır, kullanım hakkı Agop’un mülkiyeti Mehmet Ağa’nındır” şeklinde yazmışlar, bir de şahit bulup akit imzalamışlar. Aradan bir hafta geçiyor, bizim Mehmet Ağa yanına dört beş kişi alıyor, geliyor. Hal hatır soruyorlar Agop’la birbirlerine. “Hayrola” diye soran Agop’a Mehmet Ağa “benim dişlerime müşteri getirdim” diye cevap veriyor. “Olur mu öyle şey” diyor Agop. “Fark etmez ki, öldükten sonra alacak. Ben ticaret adamıyım” diyor Mehmet Ağa. Agop’un ağzını açtırıp baktırıyor müşterilere. Bir hafta sonra yeni müşterilerle yine geliyor Mehmet Ağa. “Bizim dişlere müşteri getirdim” diyerek yine baktırıyor Agop’un ağzına. Bu şekilde birkaç kez farklı müşterilerle yine geliyor Mehmet Ağa. Agop tabi rahatsız oluyor, bakıyor olacak gibi değil, gelen Mehmet Ağa’ya “hep seninle mi uğraşacağım, al şu 50 akçeni de git” diyor. “Olmaz” diyor Mehmet Ağa, “ben istediğim fiyata satarım” diyor. Ne kadar istiyorsun diye soran Agop’a “500 akçe isterim” diyor. Bıkıp usanmış Agop, “neyse tamam, al git” diyor...”

Adanalıyla yapılan rekabetteki gibi burada da Ermeni ile rekabet söz konusudur. Kayserilinin çıkarıcı, hesap kitap yaparak eylemde bulunma eğilimini yücelten bir durum söz konusudur.

K10: “Kayserilinin biri İstanbul’dan mal almış. Anlaşması şuymuş. Demiş ki, Erciyes’in karı ne zaman erirse parasını o zaman ödeyeceğim. Adam 3 ay, 6 ay beklemiş, yaz gelmiş, temmuz ağustos derken adama gelmiş, parayı ver demiş. Adam da demiş, bak işte Erciyes’in karı erimedi daha. Ee ne zaman geleyim?, ne zaman erirse o zaman gel, demiş. Eylülde gel yok, kasımda gel yok falan. Sonunda Kayseri’ye mal yok demiş...”

Genel olarak fıkralarda toplumsal alanın bir tezahürü olarak, mutlaka rekabet halinde başka bir toplumsal kimlikten biri bulunur. Böylece Kayserili hem kendi kimliğini güçlendirirken hem de “öteki” ile aklıyla, pratik zekâsıyla ayırt edici olduğunu ortaya koymaktadır. Fıkraların Kayseri'nin sosyal hayatında da ekonominin aktörlerinin oturmalarında da sıklıkla anlatıldığını belirtelim.

Fıkralardaki üstünlük kendine güvenin pekişmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Kayserili Stereotipinden Homo Kaysericus Tipleştirilmesine

Homo Kaysericus tipleştirmesinin teorik inşasına yardımcı olabilecek yaklaşımların ekseriyetinin Alman sosyoloji geleneğinde ağırlık kazandığını söyleyebiliriz. Wilhelm Dilthey, Max Weber, George Simmel ve Alfred Schütz, bu konudaki öncü isimlerdir. İnsana dair bilimin farklı bir doğasının olması gerektiği fikrinden hareketle doğa bilimleri karşısında “bağım bir bütün olarak tin bilimleri”ni ortaya koymaya çalışarak tarihsellik ve tekilik üzerinde duran Dilthey, hayatın akışı içerisindeki nesnelleşmelerin tipolojik analizini sanat ve edebiyattan örneklerle yapar. Tip kavramı ile sınıf kavramı arasındaki ilişkiye değinen Dilthey’a göre “*tip sel olanı görme, bir formdur. (...) insani olan şeyleri bilinçli bir şekilde kavramak mutlaka tip sel yoldan olmuştur ve olmak zorundadır*” (41-42). Bir sınıfın ya da grubun belirli özelliklerini vurgulamak amacıyla tip kavramının kullanılabilceğini dile getiren Dilthey, “*tip kavramı, bir sınıf içinde ön plana çıkmış ortak yönleri gösterir*” (42) ifadesini kullanır. İnsani tekilleşmenin sanatta, edebiyatta, şiirde nasıl kavrandığını ve edebiyattaki kişilerin toplum tarafından nasıl belirlendiğini form- tip ilişkisi üzerinden inceleyen Dilthey (64-65), insanın tüm gelişim öyküsünü insanın ait olduğu ortamın içinde anlamlandıran sanat formun ya da poetik formun dışı vurumunda (sanatçının gözünde) aslında bizzat toplumun tasvirini teşkil ettiğini ve farklı formların doğmakta olduğunu belirtir.

Belirgin özellikleriyle veya kendine özgüllükleriyle edebiyatta kullanılan tiplerin karakterlerden farkı esasında temsil kabiliyetlerine göredir. Kendine özgü tipler belirli toplumsal zamanlara göre uyarlanabilir. Edebiyattaki tipleştirmeye paralel olarak sosyolojideki tipleştirme inşası da çeşitli eş-benzerlikler taşıyabilmektedir. Tipler, toplumsal ilişki biçimlerinin soyutlamalarıdır ya da istihraçlarıdır, somut tekabülîyetleri bulunabilir de bulunmayabilir de; ancak bize toplumsal ilişkileri tasvir etmeye yarayacak zihinsel anahtar şemalar verirler. Weber’in ideal tipleştirmeleri bu doğrultudadır. Toplumsal ilişkileri anlama ve yorumlamada kullanılan ideal tipleştirmelerde geliştirilen tipler, o toplumsal tipin ait olduğu toplumsal kozmostaki tahayyülünü/imgesini bize verir. Simmel’in form-içerik ilişkisi bağlamında ele aldığı tipler de böylesi bir tahayyüller dizgesinin tasvirini içerir.

Sosyolojinin usulünü tahtaya çizilmiş bir şekilden hareketle geometrik tündengelimsel işleme benzetir Simmel (*Bireysellik ve Kültür* 56). Toplumsallaşmanın nesnel gerçekliği de sosyolojinin çalışma yönelimi olarak belirler.

Biçim/form ile içerik arasındaki ilişkide; formu, ilişkilerin nesnel aynılığını ortaya koymak için geometriyi metodolojik araç gibi kullanır. Ona göre içerik farklı olsa da biçimler/formlar açısından tahtadaki şekil gibi aynılıklar söz konusu olabilmektedir ancak mutlak aynılık mümkün olmayabilir. Tarihsel-psikolojik fenomenler ile geometrik fenomenler arasındaki fark mutlak aynılığın gerçekleşmemesine işaretir. Zira tarihsel-psikolojik fenomenler Simmel'e göre taşıdıkları çalkantılar ve karmaşıklıklar yüzünden rasyonelleştirilemezler; oysa geometri ise katışıksız biçimleri maddi gerçekleştirmelerden tecrit edebilir, etkileşim biçimlerinin gösterdiği aynılığın ele alınışında ve biçim ile içerik arasındaki ayrımı ortaya koymak için bilimsel araç olabilmektedir (*Bireysellik ve Kültür* 53-56). Kültürü ve özel olarak kültürün nesnelleşmesini form ile içerik ilişkisi bağlamında ele alır Simmel. Kültür'ü, "bireylerin, türün tarihinde iş başında olan nesnelleşmiş tin sayesinde elde edilen yetkinliği" olarak ve öznel tin ile nesnel tinin özgün bir birleşimi açısından ele alan Simmel (*Kadınlar, Cinsellik ve Sevgi* 7), nesnel tin içeriklerinin onları yaratanlardan ve alıcılarından özerkleşmiş halde, güce dönüşmüş nesnel kültürü meydana getirdiğini belirtir.

Toplumsal etkileşim üzerinde duran Simmel (*Bireysellik ve Kültür*) form-içerik ilişkisi bağlamında pek çok etkileşim biçimi ortaya koymuş, ancak form ile içerik arasında sabit ve düz ilişkiden ziyade diyalektik bir bağlantıya dikkati çekmiştir. Aynı etkileşim formu içerisinde farklı içerikler olabileceği gibi aynı içerikler de farklı formlarda anlam kazanabilmektedirler. Kültürün nesnelleşmesi de etkileşim formlarının tezahürü olarak değerlendirilebilir. Gündelik hayatın etkileşimsel içeriklerinde pratiğe döküldükçe nesnellliğini yeniden üreten formlar tekilleşmelerle birlikte çeşitli tiplleşmeler halini de alabilmektedirler. Ekonomik ilişkilerin formel yapısında böylesi tipler ortaya çıkabilir. Bu çalışmada ortaya konulan tiplleştirme tarihseldir ve toplumsal kültür alanında nesnelleşmiş şekilde kavranmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere Simmel'in nesnelleşmiş kültürün ya da kültürün nesnel formunun temsili olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla Homo Kaysericus'u iktisadi sınıfın kapitalist üretim ilişkileri formu içerisindeki temsili olarak düşünmek gerekir. Bu tip, hem Kayseri'nin ekonomik iç formunda bilince çıkarılan ve sosyalleşme sürecinde öğrenilerek içselleştirilen birtakım iktisadi davranış kalıplarını, değerlerini, anlayışlarını, genel olarak ekonomik habitusu (yordamı) içerir hem de Kayseri dışındaki sosyo-kültürel zihinsel şemasında, yani Kayseri'nin dış-formunda da temsil kabiliyetine ya da stereotipine kadar genişler. Schütz'ün "öznel anlam" ile "nesnel anlam" terimleriyle bu iki yönü açıklamamız mümkündür. Öznel anlam, bireyin kendi deneyimlerine ve eylemliliklerine atfettiği anlam iken nesnel anlam, bir

başkasının bireyin davranışına yüklediği veyahut grup dışından gruba dair kavramsal inşanın söz konusu olduğu anlamdır (Schütz 110). Kayserili ekonomik aktörlerin yaşam dünyalarında çocukluklarından beri sosyalleşerek öğrendikleri, deneyimledikleri ve rol alarak içselleştirdikleri edim biçimleri (ekonomik habitusları) Homo Kaysericus'un "öznel anlam"ının, Kayserili olmayanların Kayseriliye dair tarihsel imge ve toplumsal tipleştirmeyi içeren boyut ise "nesnel anlam"ının nasıl inşa edildiğini göstermektedir.⁴

Schütz'a göre "gündelik yaşam dünyası", "*bizim dünyaya gelişimizden önce de var olan ve düzenlenmiş bir dünya olarak bizden önce başkalarınca da yorumlanmış ve deneyimlenmiş olan özneler-arası bir dünyaya işaret eder*" (85). Schütz (87), gündelik yaşamda bireyin hem geçmiş hem de şu ana dair deneyimleriyle ilgili bir yorum şeması işlevi gören bir bilgi stoku olduğunu ve geleceğe ilişkin beklentilerini de bu stoka göre belirlediğini belirtir. Bu noktada gündelik hayatın etkileşiminde tipleştirme sistemleri önemli işlevler üstlendiğini, gerek sosyokültürel, gerekse fiziksel dünyanın en başından beri tipler açısından deneyimlendiğini ve yorumlandığını belirten Schütz, bu tipleştirmelerin bilgisinin de sosyalleşme süreçlerinde aktarılan sosyokültürel miras olduğunu dile getirmiştir (136). Tipleştirmeler, bireyin karşılaşılabileceği olası problemlere karşı birtakım pratik başvuru çerçeveleri sınırlar. Bilimsel alandaki tipleştirmelerden ayrı olarak gündelik yaşam dünyasındaki tipleştirmeler ön-yüklemsele düşüncelere aittirler. Bireyin grup- içi diğer üyeler tarafından tanımlana gelen rolü kapsamında tipik edimler gerçekleşmesi beklenir. Bu süreçte kişi kendisini de tipleştirir ya da tipleştirme şemasına uygun hareket ederek veyahut söz konusu toplumsal rolünü yerine getirerek öz-tipleştirmede bulunur (137). "*Tipleştirme sistemi, grup-içindeki her bir üye için hem bir yorumlama şeması olarak hem de bir yönelim şeması olarak işlev görür ve bunun sonucu olarak da grup içi üyeler arasında bir söylem evreni teşkil eder*" (Schütz 137). Bu kavram setleri açısından kolektif ideal tipleştirme olarak Homo Kaysericus'un gündelik yaşam dünyasına baktığımız zaman çocukluktan itibaren ekonomik sosyalleşme sürecinde tipik ekonomik davranış ve düşünüş biçimlerinin, başka bir ifadeyle ekonomik habituslar öğrenildiğini, buna uygun şekilde yorumlama şemasının inşa edildiğini görmekteyiz. Ekonomik alandaki etkileşimde ve sosyokültürel miras olarak kazanılmış olan yorumlama şemalarının yanında

⁴ Kayseri fıkraları da aslında öznel ve nesnel anlamın birlikteliğinin tipik göstergeleri olarak görülebilir. Fıkralardaki Kayserili tipinin karakteristik özellikleri, hem Kayserili ekonomik aktörlerin kendi iç yorumlamalarının inşasını hem de dışarıdakilerin Kayserili girişimciye ilişkin tarihsel yorumlamalarının nesnel anlam inşasının yansımalarını taşımaktadır.

Kayserili olmayanlarla kurulan ilişkide bir yönelim şemasına sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Kayseri'ye ve Kayseriliye dair tiplileştirmeler veyahut stereotiplileştirmelerin geçmişten bugüne farklı alanlarda hem temsil edildiğini hem de yeniden üretildiğini söyleyebiliriz. Böylece gerek Kayserilinin kendi toplumsal benliğini anlamlandırma biçimi ve gerekse Kayserili olmayanların Kayseriliye bakışı “ortak Kayserili dünyası”nda çerçevesi belli bir anlamı inşa edegelmiştir. Örneğin Bazı Türk filmlerinde temsil edilen Kayserili tiplilemeleri bunlardan biridir.⁵ Keza Kayserili fıkraları veya gündelik hayatta ve hatta siyasal dilde kullanılan “*Kayserili pazarlığı*”⁶ da söz konusu bilgi stokuna bir gönderme niteliği taşımaktadır. Bu tiplileştirmelerin genel olarak Schütz'ün ifade etmiş olduğu “nesnel anlam” inşasına karşılık geldiğini söyleyebiliriz.

Homo Kaysericus'un Hareket Kabiliyeti: Bir Takım Oyunu

TKY'nin metaforlar üzerinden analiz yapma imkânını Homo Kaysericus için de kullanabiliriz. Futboldaki takım oyunu, bunu açıklamak için uygun bir metafor olabilir. Zira futbolun da tıpkı yapı-fail ilişkisinde hem belirli bir yapısal tarafı hem de aktörün eylemliliğine imkân veren beceri ve performans yönü vardır. Nasıl ki futbolda her oyunda hem bireysel becerisiyle hem takım ruhuyla hem de kendi takımındaki diğer oyuncular ile (örneğin kendi mevkiindeki yedek oyuncuyu dikkate alacak şekilde) olan rekabetiyle oynuyorsa, Homo Kaysericus da her ne kadar bir arada olsa da hem dayanışmayı hem de rekabeti birlikte götüren bir ruha sahiptir. Bunu pekiştiren kültürel dokular da bulunur. Söz gelimi “oturmalar” adı verilen sosyal organizasyon bu yöndeki hem dayanışmayı hem de sosyal kontrolü sağlar. Ayrıca yeni girişimcilik için de ekonomi dünyasının bilgi stokunu hep canlı tutar. Keza hayırseverlik de önemli sembolik görünümüdür ve örtük şekilde rekabeti içinde taşır. Bütün bunlar Homo Kaysericus'un söyleme biçimine de yansımaktadır. Her takımın kendine has söyleme biçimi söz konusudur. Ama daha genel çerçevede Homo

⁵ Başta Erten Eğilmez'in yönetmenliğini yapmış olduğu 1974 yapımı “Köyden İndim Şehire” olmak üzere Kayserili tiplilemesini işleyen pek çok Türk filmine rastlamak mümkündür. Bu filmlerde çoğunlukla Kayserili tipi, genellikle çıkarı peşinde koşan şekilde resmedilmekle birlikte, hem birbiriyle rekabet halinde hem de dayanışmayı elden bırakmayan bir sosyal etkileşim formunda işlenmiştir.

⁶ 08 Mart 2016 tarihli Hürriyet gazetesinin başlığındaki haber şu şekilde aktarılmıştır: “Davutoğlu: AB ile Kayserili pazarlığı yaptık” (bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-ab-ile-kayserili-pazarligi-yaptik-40065646>).

Kaysericus'un bir söyleme biçiminin olduğunu söyleyebiliriz. Bu, onun toplumsal kimliğini pekiştirmenin de yollarından biridir.

Homo Kaysericus'un nesnelleşmiş ekonomik ve kültürel figürün söylem biçimini, edebi metinlerdeki figürlerin inşası üzerinden de yorumlayabiliriz. Bu minvalde, çeşitli yazın/edebiyat kuramcılarının Mikhail Bakhtin'in yaklaşımı, ekonomik alanın etkileşim formlarını ve söylem biçimlerinin analiz edilmesine bize bir bakış açısı sunabilir.

Bakhtin, söyleme biçim veren üç nokta üzerinde durmuştur: 1) konuşanın ifadesi, 2) başkalarının dilsel ifadelerinin etkisi, 3) kendi konuşmasında, karşısındaki kişiye ilgi. Ona göre konuşmacı konuşmasında daima kolektif bir öznedir, öznel dilini ait olduğu gruba göre şekillendirir, o grubun temsilcisi gibidir (Aytaç 182). Dili sosyolojik alanın bağlamında, etkileşim sahasında özneler arasında kavrayan Bakhtin, dilin ideolojik işlevlerine de dikkati çeker. Konuşmacının konuşmasının bir yönelime, yani ilişkisel bir bağlama ait olduğu gerçeğinden hareketle farklı sosyal birlikteliklerin (grupların, toplulukların), farklı grup dilleri ("sosyolojt") söz konusu olabilir (mesleklerine, yaşlarına, eğitimine, coğrafyalarına vb göre) ve böylelikle her dilsel söylem, sahibinin "verbal ideolojik" konumuyla sıvanmış olmaktadır (Aytaç 182). Farklı toplum katmanlarında geçerli olan sözlü-ideolojik dil, bir anlamda Bourdieu'nün de sıkça kullanmış olduğu farklı toplumsal birimlerin habitusuna işaret etmektedir. Homo Kaysericus'un sembolik gerçeklik dizgesi veyahut dilsel tezahürüyle ideolojisi, ekonomik hayatın söyleminde karşılık bulmaktadır. Bir açıdan ekonomik veya ticaret habitusudur veyahut ticaret yordamıdır.

Kayseri'deki ekonomik aktörler grubunun kullandığı dilin ya da söylemin toplumsal benliği yeniden üretme yollarının en önemli aşaması söz konusu habitusun veya sembolik rejimin bir sonraki kuşağa nasıl aktarıldığıdır. Homo Kaysericus, toplumsal alanın farklı yüzlerinde şekil alan bir bütün, ama aynı zamanda tarihsel bir figür olarak farklı sosyo-kültürel aktarım ve yaşatma biçimleriyle enkarne edilir. Çocukluk dönemindeki ekonomik sosyalleşme süreci de bunlardan biridir:

K3 (Sanayici): *"Annemin okuma yazması yok. Babam burada Ana Tamir'de çalışırken Almanya'ya gitti işçi olarak. 35 yıl çalıştı. Köyden gelmiş, normal beden işçisi olarak çalışan biriydi. Sonra ben Endüstri Meslek Lisesini bitirdim. Çocukluğumuzda da biz, o zamanki Kayserili çocukların yaptığı gibi su satar, limonata satar, bir şeyler yapmak için çaba gösterirdik. O zamanki bütün Kayserili çocuklar çiklet satar, sakız satar, her yaz tatilinde -babamızın işletmesi*

yoktu ama- mutlaka bir yere girer çaycılık yapar, çay, limonata dağıtır, kamyonlardan karpuz indirir veya herhangi bir yerde yamak olur, terzinin veya birinin yanında çırak olur. Veya sanayide bir oto tamircisinin, tornacının yanına girerdik. Ama ilkokulun ve Ortaokulun birinci sınıfına kadar da bizi camiye, hocaya gönderirler; orada biz Kuran öğreniriz. Namazla ilgili kısımları öğreniriz. Daha sonra Ortaokulda niye geziyorsun diye kızarlar. Kendimize bir meşgale bulur, gider oralarda çalışırdık her yaz. O çocuklukta geçirdiğimiz dönemler bizi hep bir şeyler başarmak, bir şeyler yapma arzusuna itti. İzmir Buca'ya gittim, orada okulu bitirdim, öğretmen olduk. 17 sene Almanca öğretmenliği yaptım. Bitlis ilçelerinde, sonra da Kayseri'de yaptık. Kayseri'deki yetişme tarzımı bizi hep ticarete yöneltti. Sanayiye, üretime, alım-satıma yöneltti. 17 yıl sonra istifa ettim. Sonra bu tesisi kurduk. 17 sene öğretmenlik beni kesmedi. Öğretmenlik yaparken de uğraşıyordum. Bitlis Hizan'a tayinim çıktığında (1980-84 arası), orada bir açık gördüm, buradan oraya araba götürüp satıyordum. Renault modaydı o zaman. 300'e alıp 325'e filan satardık. Ceviz ağacı vardı orada, binlerce. O zaman da ceviz kaplama moda. Birini buldum, ondan rica edip kestiriyordum. Latin haline getirip Ankara'ya satıyordum. Ceviz ağacı gibi ceviz de alıp satıyordum. Bir de oranın balı vardı. Osmanlı zamanında saraya yollanuyormuş. Onu da alıp satıyordum. Bir de ben araba alınca buradan boş gitmezdim. Arabaya sucuk, pastırma alıyordum. Öğretmenlere, memurlara Kayseri'ye gidiyorum ne istiyorsunuz diyordum; hocam işte bana iki kilo pastırma, başkası birkaç kilo sucuk diyordu. Arabanın içi dolu vaziyette gidiyordum. Hem arabayı satıyordum hem sucuk, pastırmayı satıyordum. Ayın 30'uydu maaşlar o zaman, maaşlarından alıyordum. Kayseri'ye geldim, tabi burada da boş durmadım. Büfe açtık. Sanat okulu mezunu olmamın verdiği avantajla kaynak işi, bilmem ne işi yaptık. Şimdi çocuklar bana soruyorlar, baba şunu yaptın mı diye. Yaptım diyorum. Yorgancılık da yaptık. Öğretmenlikle birlikte alım-satım çok hoşuma giden bir hadiseydi. Zaten Kayserili alım-satımı, ticareti çok sever. Önceden burada yaşayanlar da öyleymiş. Ermeniler en fazla sanatkârdır mesela. İyi demircidir. İyi sarraftır. İyi kuyumcudur. Rumlar, ticareti çok sever. Ondan gelme bir şey de var yani, bir kültür oluşmuş. Keşke gitmeselerdi. Bir zenginlik biliyor musun sen? Yani bugün iyi bir sanatkârın Kayseri'de olmasının kime ne zararı var? Bizim en ileri gelenlerimizden tutun herkes keşke gitmeselerdi der. Çünkü onların komşulukları da çok farklı. Mübadele ile değişmiş biliyorsun Batı Trakya ile falan. Bugün Boydak gibi birkaç aile daha olsaydı fena mı olurdu yani?

Homo Kaysericus'un ticaret aklı, ekonomik alandaki sembolik grameri, eylem repertuarları, tutum ve davranış rejimleri Kayseri'nin ticaret kültüründe geçerli bir "öz"ün devamı olarak işlemez. Homo Kaysericus'un öne çıkan nitelikleri özcü bir

yaklaşım olarak algılanmamalıdır. Bilakis son derece ilişkisel, etkileşimsel ve tarihsel bir gerçeklik formunun tipleştirilmiş halidir. Bir stereotip olarak kamusal zihinde Kayserililere has bu tip özellikler biliniyor olabilir. Kayserililik stereotipine kimi Kayserililerin itirazları da olmayabilir. Ancak bunu özcü bir algıyla anlamlandırmamak gerekir. Bu noktada edebiyat alanında, romandaki tip sorununa eğilen Yavuz'un bireysel tarihin sunum şekli açısından romanlardaki tip formlarını “verilmiş” ve “yaşanmış” şeklindeki iki tip ayırımından istifade edebiliriz. “Verilmiş” olan, belirli insan eğiliminin son kertesine kadar verildiği ve bir sonraki adımının kestirilebilir olduğu bir tiptir. Balzac'ın Goriot Baba tiplemesi sevgiyi son reddine kadar temsil eden verilmiş bir tiptir (keza Grandet'de “cimrilik” tipi). Tipin “yaşanmış” bir bireysel tarihe dayandırılmasında ise herhangi bir insansal eğilim son kertesine kadar verilmez, bilakis karakterde şaşırtıcılık gizlidir (Kafka'daki şaşırtıcı tipler örnek verilebilir). İlk tiplerede insani nitelikler özcü açıdan verilirken ikincisinde sahilik kavrayışı söz konusudur; yani içselleştirilmiş karakteristik eğilimler tipin özülle değil ilinekselliğiyle ilgilidir. Bu ayırımı Kayseri sahasına taşıyacaksak olursak toplumdaki Kayserili imajının ya da stereotipinin verilmiş tip ancak Homo Kaysericus'u ise yaşanmış tip veya yaşamakta olan tip olarak ortaya koyabiliriz. Kuşkusuz içinde birtakım verili haller (toplumsal bilinçdışı mekanizmalar anlamında) eğilimler veya yapılar vardır. Ancak Homo Kaysericus'u mümkün kılan şey onun ticaret sınıfının farklı ekonomik formlarda farklı davranabilme yatkınlıklarını taşıyor olmasıdır. Hem bir uyum hem bir değişim istencini içinde barındırır. Bu yüzden “kontrollü yenilikçi” olarak kendi toplumsal konumlanışı ifade etme yolunu seçmektedir.

Sonuç

Kayseri için, geçmişindeki ticaret bulutlarını bugün de üzerinde taşıyan bir şehirdir diyebiliriz. Uygun bir iklimde veya yağış koşullarında bu yağmur gür bir şekilde de, seyrek bir şekilde de yağabilmektedir. Yağmuru yağdıranın koşullar ekonomiyi canlandıran koşullara benzetilebilir. Bu metafordan hareketle Kayseri'deki ekonomik dinamizmin sadece bugüne dair olmadığını, geçmişin birikimini taşıyan ve onun üzerinde inşa edile gelen bir toplumsal form olduğunu ifade edebiliriz. Bu tarihsellik Kayseri'de kendine özgü bir ekonomik veya ticaret habitusu şekillendirmiştir. Tarihsel bir birikime sahip olan ticaret ve genel olarak ekonomik kültürü nesnelleşmiş sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik sosyal form mirası yeniden üretim biçimleriyle gelecek kuşaklara da aktarılmakta olduğu araştırma neticesinde keşfedilmiştir.

İnşa edilen nesnel kültürün taşıyıcıları olan ekonomik aktörler, bu yapının tek boyutlu belirlenmeye tabi pasif taşıyıcıları olmamışlar, bu kültürün yapısal özelliklerini yeni kuşaklara aktaran ve onun kendi dönemlerine göre yeniden şekillenmesinde de aktif rol üstlenen özneler olmuşlardır. İçselleştirilen söz konusu kültür aynı zamanda kolektif bir toplumsal kimliği de inşa etmiştir. Araştırma neticesinde keşfedilen bu kolektif ekonomik kimlik, ideal tipleştirme açısından “Homo Kaysericus” şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Homo Kaysericus için, gerek araştırmada Kayserili girişimcilerin kendi deneyimlerine ve kendilerine bakışı inşa ettikleri öznel anlamlar dolayısıyla, gerekse Kayserili olmayanların Kayserili girişimcilere ilişkin dışarıdan yapılan yorumlamaların inşa ettiği nesnel anlamların buluşmasıyla ortaya çıkan bir toplumsal tiptir diyebiliriz. Homo Kaysericus’un ekonomik eylem repertuarlarının birtakım karakteristik özellikleri Kayseri fıkralarında da temsil edildiği ve bu türden nesnelleşmiş kültürel üretim ve yeniden üretim biçimleri sayesinde bu kimliğin de yeniden inşa edildiği araştırma neticesinde görülmüştür. Görüşmelerin yapıldığı Kayserili ekonomik aktörler; ekonomik alanın pratiklerini, nerede nasıl davranılması gerektiğini, ticari kazanç için nelere dikkat edilmesi gerektiğini ve bütünsel olarak nasıl bir ekonomik yaşam dünyası inşa etmeleri veya var olana dâhil olmaları gerektiğini çocukluktan başlayan ekonomik sosyalleşme süreçlerinde kazandıklarını ortaya koymuşlardır. Bu süreç kolektif yaşanmakta ancak yoğun bir rekabet etkileşimini de içinde taşımaktadır. Ekonomik sosyalleşme sürecindeki her türlü deneyimlerin toplumsal bilgisi, rekabet ve diğer etkileşim süreçlerinde istifade edilecek şekilde stoklanmaktadır. Gündelik hayatın ekonomik pratiklerinde ortak bilgi stokları işlevsel hale gelmekte ve her pratikte toplumsal ve ekonomik bilgi güncellenebilmektedir. Bütün bunlar Homo Kaysericus’un dinamik çerçevesini meydana getirmektedir. Araştırma neticesinde soyutlanan veya istihraç edilen bu kavram, sosyal ve ekonomik alandaki eylem biçimleriyle, algılama ve alımlama halleriyle özgünlüğünü koruyarak piyasa ilişkileri içinde var olmuştur. Nevi şahsına münhasır dil, söylem ve ilişki formları ile sembolik gramere sahip bir tiptir bu. Diğer kentlerdeki ekonomik aktörlerle onu buluşturan ortaklıklar olabildiği gibi onun hususiyetini ortaya koyan bazı nitelikler de vardır. Ancak bu niteliklerden yola çıkarak özcü ve tözcü bir yaklaşım sergilemek de hatalı tutum olacaktır. Araştırmada ortaya çıkarılan Kayserili girişimciliğe has hususiyetler tarihsel ve toplumsal özgünlükler taşımakta ve en önemlisi de ilişki ve etkileşim süreciyle inşa edilen toplumsal formlar olmaktadır. Ekonomik alanda öteki kimliklerle karşılaşmalarında, kendi kimliklerini kolektif açıdan kendilerine özgü ekonomik pratiklerle canlı tuttukları gibi kendi aralarındaki rekabette de bu formun

içeriğini korumaktadırlar. Dolayısıyla ekonomik alandaki faaliyetleri bir “takım oyunu” gibidir. Birden fazla takımın söz konusu olduğu Kayseri ekonomi evreninde takımlar aynı zamanda sosyal sermaye işlevi görmektedirler. Takımlar arasında rekabet olabildiği gibi takım içerisindeki oyuncular arasında da rekabet bulunmaktadır. Açık veya örtük olarak yaşanan rekabet, aktörler arasındaki etkileşimi de arttırmakta ve performanslarını artırma tazyiki vermektedir. Farklı düzeylerde ve farklı biçimlerde ekonomik liglerin olması hasebiyle Kayserili girişimci çok yönlü performans göstermek durumundadır. Miras olarak aldığı sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik habituslar ona kılavuzluk etmekle birlikte, ekonomik aktör de her yeni deneyim bilgisiyle bu habitusu her daim güncellemektedir.

Son olarak araştırma neticesinde belirtmemiz gereken önemli bir çıkarım da, Homo Kaysericus’un hem piyasa ilişkilerinde yenilikçiye açık olması hem de toplumsal değerlerden ödün vermeyecek şekilde toplumsal bütünleşme eğilimine sahip olmasıdır. “Kontrollü-yenilikçi girişimci tipi” olarak da tanımlanabilecek bu davranış modeli, toplumsal dayanışma (ve toplumsal kontrolü) ile piyasa ilişkilerini birlikte yürütmeye dayanmaktadır. Bunun daha geniş toplumsallaşmış hali ise Polanyi’nin “çifte hareket” kavramının işaret etmiş olduğu anlamdaki ikili süreçtir. Başka bir ifadeyle, toplumsal dönüşüm açısından, bir taraftan kapitalizme daha fazla eklemlenme söz konusu iken diğer taraftan bu süreçteki olası toplumsal çözümlere karşı direnç oluşturma babında toplumsal değerlere daha çok sarılmak gibi iki yönlü ve eş zamanlı bir hareketin yaşanmakta olduğunu görmekteyiz. Bugünün ekonomik ilişkiler dünyasında bu ikili yönün aynı zamanda, Homo Kaysericus’un ruhunun bir başka ifadesi olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Ayata, Sencer. *Differentiation and Capital Accumulation: The Case Studies of Carpet and Metal Industries in Kayseri*. Doktora Tezi. University of Kent, 1982.
- Aytaç, Gürsel. *Genel Edebiyat Bilimi*. 2. Baskı. İstanbul: Say, 2009.
- Bakhtin, Mikhail M. *The Dialogic Imagination*. Çev. C. Emerson ve M. Holquist. Austin: University Of Texas, 1981.
- Boratav, Korkut. *1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*. 2. Basım. Ankara: İmge, 2005.
- Bourdieu, Pierre. *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver. 2. Baskı, İstanbul: Hil, 2006.

- Capello, Roberta. "Industrial Enterprises and Economic Space: the Network Paradigm." *European Planning Studies* V.4 (1996):485-498.
- Cengiz, Kurtuluş. "Yav İşte Fabrikalaşak" *Anadolu Sermayesinin Oluşumu: Kayseri-Hacılar Örneği*. İstanbul: İletişim, 2013.
- Charmaz, Kathy. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage, 2006.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri-Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitap, 2013.
- Dilthey, Wilhelm. *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*. Çev. Doğan Özlem. İstanbul: Paradigma, 1999.
- Donat, Yavuz. "Özhaseki Anlattı." *Sabah Gazetesi*. 9 Kasım 2012. Web. 1 Şubat 2018.
- Eraydın, Ayda. *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2002.
- European Stability Initiative (ESI). *Islamic Calvinists Change and Conservatism in Central Anatolia*. 2005. Web. 18 Ocak 2018.
- Gençoğlu, Aylin Yonca. *Kapitalizm, Kayseri Ekonomisi ve İşadamları*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya, 2012.
- Glaser, Barney G. *Basics of Grounded Theory Analysis: Emergence vs. Forcing*, Mill Valley, CA: Sociology Press, 1992.
- Haenni, Patrick. *Piyasa İslamı-İslam Suretinde Neoliberalizm*. Çev. L. Ünsaldı. Ankara: Özgür Üniversite-Maki, 2011.
- Piore, Michalel J. ve Charles F. Sabel. *The Second Industrial Divide*. USA: Basic Book, 1984.
- Polanyi, Karl. *Büyük Dönüşüm-Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. Çev. Ayşe Buğra. 3. Basım. İstanbul: İletişim, 2003.
- Punch, Keith F. *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Çev. D. Bayrak, H.B. Arslan ve Z. Akyüz. Ankara: Siyasal, 2005.
- Schütz, Alfred. *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler*. Ankara: Heretik, 2018.
- Simmel, Georg. *Bireysellik ve Kültür*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis, 2009.
- . *Kadınlar, Cinsellik ve Sevgi*. Çev. Onur Kuzgun. İstanbul: Pinhan, 2016.

- Strauss, Anselm ve Juliet Corbin. *Basic of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, 2nd Ed. Thousand Oaks: Sage, 1998.
- Strauss, Anselm. *Qualitative Analysis For Social Scientists*. Cambridge, UK: University of Cambridge Press, 1987.
- Şencan, Hüner, der. *İş Hayatında İslam İnsanı (Homo-İslamicus)*. İstanbul: MÜSİAD, 1994.
- Yankaya, Dilek. *Yeni İslâmi Burjuvazi: Türk Modeli*. Çev. Işık Durmaz. İstanbul: İletişim, 2014.
- Yavuz, Hilmi. *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*. 3. Baskı. İstanbul: YKY, 2013.
- Yücebıyık, Şule. "Anadolu Kaplanları" Yazı Dizisi. *Milliyet Gazetesi*. 27 Kasım 1996. Web. 23 Ocak 2018.